

BURGU, Abdullah, "Anadoluculuk Hareketinin Selçuklu Tarihçiliğine Etkileri", *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, III/II, Aralık 2020, s. 253-265.

Makale Türü: Tarih Araştırma

DOI No: <https://doi.org/10.48120/oad.824768>

Geliş Tarihi / Received: 16 Kasım 2020
Online Yayın: 26 Aralık 2020

Kabul Tarihi / Accepted: 11 Aralık 2020
Published Online: 26 December 2020

Anadoluculuk Hareketinin Selçuklu Tarihçiliğine Etkileri

Abdullah BURGU^{1*}

¹ Arş. Gör., Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, KONYA.

* aburgu@gmail.com

+ ORCID: 0000-0001-9057-0688

Öz- Günümüz itibarıyla Selçuklu tarih yazımı belli bir seviyeye ulaşmıştır. Bu aşamaya gelmeden önce çeşitli safhalardan geçmiştir. Alanın uzmanı araştırmacılar tarafından bazı dönemlerde bu gelişmeler incelenmiştir. Fakat bazı düşünce hareketleri ve akımların alana katkısı üzerinde detaylı durulmamıştır. Avrupa'da Alman Tarih Okulu ve Fransız Annales Okulu gibi büyük tarih ekolleri kuram ve ideolojilerle şekillenmiştir. Türkiye'de ise Selçuklu tarihçiliğinin başlangıcında da böyle bir durum söz konusudur. Bu araştırmada, Anadoluculuk hareketinin Selçuklu tarihçiliğine ve bunun muhtelif disiplinlerle olan ilişkisine katkısı yedi önemli isim etrafından anlatılmaya çalışılmıştır. Her biri farklı uzmanlıklarla tanınan bu bilim adamlarının ortak yönü Anadolu olmalarıdır. Öncelikle Anadoluculuk hareketi üzerinde genel hatlarıyla durulmuş, sonraki kısımda ise bu hareketin örnek alınan müntesiplerinin alana katkıları Anadoluculuk çerçevesinde ele alınmıştır. Böylece Selçuklu tarihçiliğinin ve Anadoluculuk düşüncesinin birbiri ile olan özgün bağının ortaya çıkarılması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler- Selçuklu Tarihçiliği, Anadoluculuk, Anadolu Mecmuası

The Effects of the Anatolianism Movement on Seljuk Historiography

Abstract- As of today, Seljuk historiography has reached to a certain point. It has gone through various stages before reaching this point. These stages have been analyzed by experts of Seljuk historiography at some periods. But the contribution of some thoughts and intellectual currents to the field of Seljuk historiography has not been elaborated. Major schools of history in Europe such as the German Historical School and the Annales School have been shaped by theories and ideologies. Same thing occurred in Turkey during the beginning of Seljuk historiography. The contribution of Anatolianism movement to the Seljuk historiography and its relations with various academic disciplines have been tried to examine with seven important names of the field in this research. The common point of these scientists, each is known for different expertise, is that they are part of Anatolianism movement. First, the Anatolianism movement is discussed in general terms. In the next section, the contributions of the prominent followers of Anatolianism movement have been discussed within the framework of Anatolianism. Thus, this study has intended to reveal the original connection between Seljuk historiography and Anatolianism thought.

Keywords - Seljuk historiography, Anatolianism, Anatolia Journal

Giriş

Selçuklu tarihçiliğinin serüveni ile ilgili bazı çalışmalar yapılmıştır¹. Doğuşu ve gelişimi üzerinde durulup, şu an geldiği seviye hakkında tartışmaya açık sonuçlara ulaşılmıştır. Fakat bu çalışmalarda Türk düşünce hayatının etkilerine dair detaylı analizleri bulmak mümkün değildir. Selçuklu tarihçiliğine bu açıdan bakmak tarih ve düşünce ilişkisi açısından önemlidir. Her fikrin bir tarih tasavvuru olmakla birlikte, çoğu zaman düşünce boyutundan öteye gidememiştir. Ama aşağıda görüleceği üzere Anadoluçuluk fikri, Selçukluların Türk-İslâm medeniyetine etkileri üzerinden kendi tarih anlayışını ilmî bir boyuta taşımaya başlamıştır. Ayrıca da, Selçuklu tarihçiliğinin başlangıç aşamasına katkı sağlamıştır. Bunun arka planı ele almak, süreci yakından görmeye imkân sağlayacaktır.

Osmanlı Devleti'nin dağılışı ile birlikte imparatorluğun kültür ve medeniyet alanındaki güçlü iktidarı da parçalanma tehlikesiyle karşılaştı. XIX. yüzyılın yetiştirdiği birçok Müslüman bilim ve düşünce adamı bu büyük çözümlüşün ve siyasi krizin sebeplerini arayarak, çözüm önerileri ileri sürdüler. Osmanlıcılık², İslâmcılık³ Türkçülük⁴, Batıcılık⁵ gibi siyasi ve fikri öğeleri bir arada bulandıran akımlar, bu dönemin politik sahnesinde olduğu kadar ilmî ve sosyal hayatında da önemli rol oynadılar. Fakat bu fikir hareketlerinin çıkış noktası Anadolu merkezli değildi. Çözüm önerisinde de Anadolu geri planda tutuluyordu. Mesela Osmanlıcılık, Osmanlı imparatorluğunun Anadolu haricinde bir parçası olan Balkanlar, Kuzey Afrika, Suriye-Filistin ve Hicaz gibi bölgeleri elde tutabilmek için ileri sürülen bir fikirdi. İslâmcılık, genellikle Avrupa'da eğitim görmüş aydınların Osmanlı Devleti merkezli İslâm medeniyetinin gerileyişini durdurabilmek amacıyla harekete geçtikleri ve sanat ve edebiyattan istifade eden bir düşünceyi ve temsilcileri Hindistan'dan Mısır'a kadar oldukça farklı bölgelerdeydi. Türkçülük ise, *Türk Yurdu* dergisi ve Ziya Gökalp (ö. 1924)'in etkisi öncesinde, devletçi bir prensip ile bütün Türk ülkelerinin birleşmesini öngören ve aksiyoner bir yapıya sahip olan güçlü bir akımdı. En önemli savunucuları İsmail Gasprıralı (ö. 1914) ve Yusuf Akçura⁶ (ö. 1935) Anadolu'da yaşamıyorlardı, tüm Türk ülkelerine basın yoluyla ulaşmaktaydılar⁷. Batıcılık zaten Anadolu'da çok uzun yıllar bir kültürel zemin bulamamıştı. Zamanla Batılılaşma adı altında süregelen bir politikanın genel adı haline dönüşmüştü⁸.

Her biri farklı iddialara sahip olan bu akımların mensupları ve teorisyenlerinin kendi aralarında bile ortak bir zihin dünyasına sahip

oldukları tartışmalıydı. Her fikrin modernist ve gelenekselci müttesipleri mevcuttu. Kadim Türk-İslâm medeniyetine ve Batı'ya bakış açılarında ciddi farklılıklar söz konusuydu. Dolayısıyla imparatorluğun parçalanışı karşısında ileri sürdükleri formüller de farklı ve çeşitliydi. Kimi doğrudan batı medeniyetinin model alınmasını kimi de doğu ve batı sentezini savunuyordu. Bu tartışmalar Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar sürmüştür.

Görüldüğü gibi her dört fikir hareketinin çıkış noktası ve çözüm önerisi Anadolu'nun dışında kalan bir özelliğe sahiptir. Hâlbuki Anadolu'nun farklı bir niteliği vardı. Burası 1071 Malazgirt Zaferi ile fethedilerek ve Türkleşme-İslâmlaşma sağlanarak vatan haline getirilmişti. XX. yüzyıla gelindiğinde ise Selçuklular ve Osmanlılar tarafından fethedilen her yer, Anadolu haricinde savaşlarla kaybedilmişti. Bu zamana intikal eden tek memleket Anadolu kalmıştı. Cumhuriyet'in temelleri Anadolu'da atılmış, yeni Türk devleti burada kurulmuştu. Buna rağmen yukarıda bahsedilen ve hem Türk-İslâm dünyasının hem de Osmanlı'nın yeniden eski gücüne kavuşmasını misyon edinen, Cumhuriyet'in ilk dönemlerinin entelektüel havasına da etki eden bu siyasi ve fikri akımlar Anadolu merkezli bir doktrine sahip değillerdi. Dolayısıyla Anadolu merkezli bir tarih anlayışı geliştirmeleri de söz konusu olmamıştır. Hâlbuki Osmanlı İmparatorluğu çökmüş, yerine gelen ulus devlet, Türkiye Selçukları ve Osmanlı İmparatorluğunda olduğu gibi Anadolu topraklarında, Anadolu Türk milletinin gayret ve desteği ile kurulmuştu.

A. Ortak Bir Tarih Tasavvuru Olarak Anadoluçuluk Hareketi

1. Anadoluçuluk Hareketinin Arka Planı

Anadoluçuluk hareketi Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında Türkçülük ve Turancılığa karşı bir tez olarak ortaya çıkmıştı (1917). Buna küçük "Türkiyecilik" adını veriyorlardı. Hilmi Ziya Ülken (ö. 1974) ise bunu "memleketçilik" şeklinde isimlendirmiştir. Bu esasında, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşüne çözüm getiremeyen akımlara karşı bir oluşum idi. Bu tarihten iki yıl sonra 1919'da Mülkiye sıralarında Türk kültürünün kaynağının Anadolu olduğuna dair bir düşünce doğmuştu⁹. Bu akımın milliyetçilik anlayışına göre, Anadolu'nun fethiyle buraya gelen Oğuz boyları, Anadolu'nun eski sakinlerinin mirasını sahiplenmiş, İslâm ahlâkı ile de yeni bir Anadolu sentezi meydana getirmişlerdi¹⁰.

¹ Konu ile ilgili en dikkat çekici çalışmalar: İbrahim Kafesoğlu, "Türkiye'de Selçuklu Tarihçiliği", *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Cumhuriyet'in 50. Yılına Armağan*, İstanbul, 1972, s. 84-89; Ahmet Yaşar Ocak, "Türkiye Selçukluları Tarihçileri Ölüyor mu? Veya Müşterek Bir Türkiye Selçukluları Tarihi ve Medeniyeti Yazma Zorunluluğu", *Polemik*, S. 13, İstanbul, 1994, s. 8-10; İlhan Erdem, "Cumhuriyet Dönemi Türkiye'de Selçuklu Tarihi Araştırmaları", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye'de Tarihçilik ve Tarih Yayıncılığı Sempozyumu Bildiriler*, Ankara, 2011, s. 301-309; Sefer Solmaz, "Dünden Bugüne Türkiye'de Selçuklu Tarihçiliğinin Aşamaları ve Değişimler", *Türk Yurdu*, S. 347, Ankara, 2016, s. 55-65.

² Osmanlıcılık XIX. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan reformcu bir görüştür. Temel amacı Müslümanlarla gayrimüslimler arasında eşitlik oluşturmayı öngörür. Osmanlı gayrimüslim tebaasının dağılmasını engellemeyi amaçladığı için Anadolu dışında, özellikle Balkanlar, Irak, Suriye, Afrika gibi bölgelerde karşılık bulması için çabalanmıştır. (Kemal Karpat, *İslâm'ın Siyasallaşması, Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Kimlik, Devlet, İnanç ve Cemaatin Yeniden Yapılandırılması*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2017, s. 14-15; Azmi Özcan, "Osmanlıcılık", *DİA*, C. 33, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2007, s. 485-586) Bu nedenle Anadolu merkezli bir ideoloji olmaktan uzaktır.

³ II. Abdülhamid tarafından 1878'den itibaren Osmanlı Devleti'nin resmi ideolojisi haline getirilmesine rağmen en önemli etkilerini Anadolu dışında gösterdi. Zaten bir ideoloji olarak ortaya çıkışı da bölgesel dinî uyum hareketleri ile gerçekleşmişti (Karpat, *İslâm'ın Siyasallaşması...*, s. 28). Nitekim en önemli savunucuları Afganistan ve Mısır gibi ülkelerin entelektüel camialarında ortaya çıkmıştır.

⁴ Osmanlıcılık ve İslâmcılık hareketlerinin başarısızlığı karşısında, alternatif bir siyasi düşünce olarak Türkçülük ortaya çıkmıştır. Bu ideolojiyi ilk defa Yusuf Akçura Mısır'da Türk gazetesinde yayımladığı *Üç Tarz-ı Siyaset* isimli seri makaleleri ile savundu. Bk. M. Şükrü Hanioglu, "Türkçülük", *DİA*, C. 41, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2012, s. 554.

⁵ Türkiye'nin çağdaşlaşma sürecini temsil eden bu fikir, kültür ve tarih açısından sert tartışmalar ve mukavemetleri de beraberinde getirmişti. Ayrıntılı bilgi için bk. M. Şükrü Hanioglu, "Batılılaşma, Giriş", *DİA*, C. 5, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1992, s. 148-152.

⁶ Kazan, Trablusgarp, Paris gibi şehirlerde ve Tunus, Almanya ve Rusya gibi ülkelerde bulunan Akçura, Türkçülük düşüncesini Avrupa'da öğrencilik yıllarında benimsemiştir. Ancak 1910 yılından sonra İstanbul'da ikamet etmeye başlamıştır. Bk. Nuri Yüce, "Akçura, Yusuf", *DİA*, C. 2, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1989, s. 228-229.

⁷ Tanıl Bora, *Türk Sağının Üç Hâli (Milliyetçilik, Muhafazakârlık, İslâmcılık)*, Birikim Yayınları, İstanbul, 2014, s. 13-15; Özellikle Rusya'da yaşayan Türk mütefekkirlerin Türk milliyetçiliğinin doğuşuna katkıları için bk. Ali Engin Oba, *Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu*, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2020, s. 123, 134-135, 138-139, 144, 146-180.

⁸ Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, (Çev. Boğaç Babür Turna), Arkadaş Yayınları, Ankara, 2009, s. 57, 76; Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, (Haz. Ahmet Kuyas), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010, s. 28.

⁹ Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2017, s. 712.

¹⁰ Süleyman Seyfi Ögün, *Türkiye'de Cemaatçi Milliyetçilik ve Nurettin Topçu*, Dergah Yayınları, İstanbul, 1992, s. 90.

Mülkiye’de fikirleri şekillenen Anadoluçuluğun sosyo-kültürel tarih tezi Anadolu’da yerleşik hayata geçen Oğuzların, Orta Asya’daki göçebe soydaşları ile bağlarını koparmış olmalarıydı. Bu bağlamda, Türk kimliğinin temel kurucu unsuru Anadolu idi. Burası, Türklerin gerçek ve tek vatanı olmakla diğer Türk coğrafyalarından farklıydı¹¹. Anadolu hareketi tarif eden en net tanım budur. Onlara göre, Türk kimliğinin yapı taşı Anadolu’dur. Ayrıca Anadolu, geçmiş dönemlerde burada yaşamış eski medeniyetlerin de ev sahipliğini yapıyordu. Anadolu coğrafyası, Türk kimliğinin kurucu yapısına öncü mekân olduğu gibi aynı zamanda Batı uygarlığının da beslediğini bir yerd. Anadoluocular, Türk kültürünü bir kurucu unsur olarak ön planda tutuyor ve eski medeniyetlerin mirasına da sahip çıkarak, “biz kimiz, nereye aitiz” sorularına cevap bulma gayretini gösteriyorlardı¹².

Kendilerine küçük Türkçüler adını veren grubun ikinci nesli, Milli Mücadele’nin hemen akabinde, genç Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk yıllarında Anadolu kültür ve medeniyetini ön planda tutan bu oluşumu canlandırmak için harekete geçmişlerdir. Cumhuriyet’in ilanıya da farklı Anadoluçu yaklaşımlar ortaya çıkmıştır¹³. Kendilerine Anadoluçu adını veren bu insanlar, akademik bir misyona da sahiptiler. Çoğunluğu erken Cumhuriyet döneminde Avrupa’ya eğitim için gönderilen öğrencilerdi. Geri döndüklerinde Türkiye’de bilimsel faaliyetlerin akademik bir yapıya kavuşmasına katkı sağlamada önemli roller oynamışlardı. Tarih, sanat tarihi, edebiyat, folklor, sosyoloji, felsefe ve siyaset gibi çok farklı disiplinlerde meşgul olan ve Türkiye’deki yeni kurulan üniversitelerde istihdam edilen bu ilim adamları, Cumhuriyet döneminde de Turancılığa karşı alternatif bir milliyetçilik anlayışı ile Anadolu merkezli bir düşünce hareketi geliştirmek için bir araya gelmişlerdi. Cumhuriyet’in ideolojik teorisyenliğini yapan Turancılar ile bu Anadoluocular arasında milliyetçilik, millet ve millî tarih kavramları hususunda önemli farklılıklar bulunmaktaydı¹⁴. Mesela Ziya Gökalp (ö. 1924) Türkçülük fikri üzerinden Türklüğü “Kızılelma”, “Turan” gibi mukaddes ideallerle tanımlarken, Nurettin Topçu (ö. 1975), 1071 yılında Anadolu’ya gelen Türklerin, kısa sürede yerleşik hayata geçip, tarım düzeni almalarını ve İslâm ahlâkını sentezlemeleriyse Orta Asya’daki göçebe Türkmenlerle ayrıldıklarını, hatta zorla ve yağmacı olan bu taife ile bir bağlarının kalmadığını iddia etmekteydi¹⁵.

Anadoluocuları diğerlerinden ayıran en önemli özellik Anadolu Türk kültürünün teşekkülünde İslâmîyet’e yoğun bir rol biçmeleridir. Bu noktada evrensel ümmetçilik ve İslâmîlikten da ayrılmaktaydılar¹⁶. Dolayısıyla Türk milliyetçiliğini temsil eden diğer görüşlerden farklı bir şekilde millet, coğrafya, uygarlık, kimlik ve tarih gibi temel kavramları Anadolu temelinde İslâmî bir yorumla ele almışlardır¹⁷. Her düşünce sisteminin ve fikri akımın ideolojilerini yansıtabilecekleri bir tarihi zemin ve süreç aramaları doğaldır. Böylece Anadoluocular, II. Meşrutîyet’ten bu yana Türk düşünce hayatını etkileyen dört büyük akımın (Turancılık, Osmanlıcılık, İslâmîcılık, Batıcılık) aksine kendi tarihi zeminlerini Anadolu’da buldular. Bu anlamda Anadolu onlar için hem bir coğrafya hem bir

tarih hem bir ideolojik yapı, hem de ortak kader birliğinin tezahürüdür.

Anadoluçuluğun milliyetçi tarih yorumu, dönemin tarih anlayışından oldukça farklı bir hüviyete sahiptir. Anadolu coğrafyası ve Malazgirt Savaşı üzerinden vatan, ülke ve tarih kavramlarına farklı bir anlam yüklemektedirler. Onların bu anlayışı bazı Selçuklu tarihçilerini de etkilemiş olmalı ki, Osman Turan (ö. 1978) ilk çalışmalarını Anadoluçuluk kimliği ile bilinen Hareket Yayınlarından çıkarmıştır¹⁸. O. Turan’ın bu çalışmasındaki temel tez Anadoluocuların fikirleriyle paraleldi. Bu gün aynı yayınevinin devamı olan Dergâh Yayınları’nın Selçuklu kültür ve medeniyeti ile ilgili yayımlarını da incelemek, yayınevinin bu geleneği devam ettirdiğini görmeye imkân sağlamaktadır. Yine Mehmet Altay Köymen (ö. 1993)’in de bu yayıncı ekiple bazı çalışmalar yaptığı, mecralarına girip çıktığı bilinmektedir¹⁹.

Anadoluocuların tarih tezi coğrafyayı ortak kader birliği ile sentezlemekti. Onlara göre Türk tarihi, geçmişte ortak kader birliğinin yapıldığı, gelecekte de aynı yazgının paylaşılacağı Anadolu’da başlıyordu ve geçmiş tecrübe 1071 Malazgirt Zaferi ile gerçekleşmişti. Bu muharebe, “Anadolu tarihini ikiye bölen bir kılıç” olarak tarif ediliyor ve hâlâ kılıcın Türk milletinin kıymda hazır bulunduğu ileri sürülüyordu. Malazgirt Zaferi’nden bu yana ortak coğrafyada yaşanılanlar birer zincir halkası gibi birbirini tamamlayıp, devam ediyordu. Çünkü 1071’de Anadolu milletinin temelleri atılmış ve bugüne kadar süregelen bir vatan-millet birikliliği halini almıştır²⁰.

Anadoluocular, görüşlerini temellendirebilmek için, Cumhuriyet dönemi fikir hareketlerinin temel tartışma alanlarının dışında kalarak Anadolu arkeolojisine, sanatına ve tarihine yoğun bir ilgi duydular. Türk tarihini Anadolu’nun fethi ile başlatmalarına rağmen Anadolu’da medeniyet kuran ve medeniyet olgusuna sahip olan her türlü malzeme ile ilgilendiler. Hitit mirası üzerine çalıştılar. Arkaik veriler toplayarak Anadolu’ya ait orijinal bir sanatın kaynaklarını aradılar. Milliyetçiliği din-gelenek ekseninde ağır ve derin motiflerle süsleyerek muhafazakârlıkla tanımlar hale getirdiler. Türk muhafazakârlığının sosyolojik ve tarihsel temellerini oluşturdular. Fakat Anadoluocuların her birinin farklı anlayışları olduğunu unutmamak gerekir. Bunları izah etmek Cumhuriyet’in entelektüel tarihini yazmak kadar zordur.

Netice itibarıyla, Anadoluocuların tarih teziyle, Selçukluların fütuhat tecrübesi birbiriyle örtüşmekteydi. Anadolu, Selçuklu Türklerinin çetin mücadeleleri ile vatan haline getirilmiş, bu vatan, Türk tarihinin dönüm noktasını oluşturmuştur. Yani Anadolu’nun Türk vatani haline gelişi ve Anadolu’da Türk tarihinin başlangıcı Selçukluların eliyle gerçekleşmiştir. Anlaşılan Anadoluocular bu tarihi realite karşısında, Selçuklu tarihini araştırmanın ve öğrenmenin ehemmiyetini fark etmişlerdir²¹. Nitekim Anadoluçuluk hareketi içerisinde bulunan ve Selçuklu tarihi ile ilgili çalışmalar yapan önemli

¹¹ Etienne Copeaux, *Türk Tarih Tezinden Türk-İslâm Sentezine*, (Çev. Ali Berktaş), İletişim Yayınları, İstanbul, 1998, s. 273.

¹² Bu tür arayışların esas çıkış noktası yeni bir ulus inşasında aranmalıdır. Genç Türkiye Cumhuriyeti’nin yeni iktidarı bir millet ve kimlik kurma amacıyla “kim olduğunu” ve “nasıl olması gerektiğini” tanımlamaya çalışmıştır. Bk. Bora, *Türk Sağının Üç Hâli...*, s. 13-15.

¹³ Köksal Alver, “Anadoluçuluk ve Nurettin Topçu”, *Hece Dergisi Nurettin Topçu Özel Sayısı*, S. 109, Hece Yayınları, Ankara, 2006, s. 258.

¹⁴ Ögün, *Cemaatçi Milliyetçilik...*, s. 83.

¹⁵ Nurettin Topçu, *Milliyetçiliğimizin Esasları*, Hareket Yayınları, İstanbul, 1978, s. 46; Ögün, *Cemaatçi Milliyetçilik...*, s. 86-87.

¹⁶ Akif Emre, “Nurettin Topçu’da Öteki Dünyalar”, *Hece Dergisi Nurettin Topçu Özel Sayısı*, S. 109, Hece Yayınları, Ankara, 2006, s. 43-44; İsmail Kara, “Bir Siyasi İhya Hareketi: Topçu’da Siyaset ve Devlet Telakkisi”, *Hece Dergisi Nurettin Topçu Özel Sayısı*, S. 109, Hece Yayınları, Ankara, 2006, s. 246.

¹⁷ Alver, “Anadoluçuluk ve Nurettin Topçu...”, s. 258-259.

¹⁸ Bk. Osman Turan, *Türkler Anadolu’da*, Hareket Yayınları, İstanbul, 1973. Bu eserde özellikle Hareket Yayınevi’nin sunuş yazısına dikkat edilmelidir. Bk. Turan, *Türkler Anadolu’da...*, s. 5-16.

¹⁹ Fatih Gökdağ, “Teklifsiz Mahfillerden Biri: Ankara Ülke Kitabevi”, *Düşünen Şehir*, S. 12, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Kayseri, 2020, s. 119.

²⁰ Bora, *Türk Sağının Üç Hâli...*, s. 47; Metin Çınar, *Anadoluçuluk Hareketinin Gelişimi ve Anadoluocular İle Cumhuriyet Halk Partisi Arasındaki İlişkiler (1943-1950)*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, s. 70.

²¹ Son dönemlerde bu iddiayı destekleyen nitelikte çalışmalar yapılmıştır. Mesela bk. Mustafa Alican, “Anadoluçuluk: Selçuklu’dan El Alan Bir Fikir Hareketi”, *Derin Tarih Dergisi*, S. 105, Ketebe Yayınları, İstanbul, 2020, s. 18-20.

isimlerin Selçuklu tarihyazımına ne tür bir katkı sağladıklarını görmek, konuyu daha anlaşılır bir hale getirecektir²².

2. Anadolu'ya Memleketçi Bakış: Anadolu Mecmuası

Anadolucular, tarih tezlerini ortaya koymak amacıyla çeşitli yayım faaliyetlerinde bulunmuşlardır. H. Z. Ülken'in 1918-1919 yıllarında elyazma olarak çıkardığı on iki sayılık *Anadolu Mecmuası* ile Yahya Kemal Beyatlı (ö. 1958)'nin 1921'de çıkardığı *Dergâh Mecmuası* ilk teşebbüslerin başında gelmektedir. Bu ilk *Anadolu Mecmuası*'nda Anadolu'yu sosyo-kültürel açıdan inceleyen makaleler yazılmıştır²³.

Anadoluculuk hareketinin kültürcü Anadoluçuluk ve ideolojik Anadoluçuluk şeklinde ikiye ayrılmasından sonra, Mükrimin Halil Yinanç (ö. 1961)'in öncülüğünde on iki sayı kadar çıkan yeni bir *Anadolu Mecmuası* yayımlamaya başlamıştır (1924)²⁴. Dergide Anadolu halkının tahayyülünü yansıtan ve şifahi gelenekten beslenen yazılara yer verildiği görülmektedir. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu (ö. 1974), Feridun Nafiz Uzluk (ö. 1974), Şehabeddin Uzluk (ö. 1989)²⁵ gibi kimseler derginin kadrosunda yer alan önemli isimlerdir²⁶.

Anadolu Mecmuası'nın ikinci edisyonu Selçuklu tarihyazımı için önemli bir adımdır. Derginin başyazarı olan M. H. Yinanç, Anadoluçuların Türk tarih tezini ortaya koyan "Milli Tarihimizin İsmi"²⁷ adlı bir makale yazmıştır. M. H. Yinanç'ın bu makaledeki esas vurgusu Türklük tabirinin kullanımı üzerinedir. Türk tarihini "Anadolu Tarihi" olarak vurguluyordu. Türklük kavramını ise Anadolu Türklüğü üzerinden yorumluyor, Selçuklu Türkü, Osmanlı Türkü gibi kullanımlara karşı çıkıyordu. Anadolu'yu bir hanedan tarihi ile eşleştirmenin yanlış olduğuna değinerek, "*Anadolu Türkleri Tarihi*" şeklinde bir kullanım ileri sürüyordu²⁸. Böylece Anadoluçuların tarih tezi, Anadolu milliyetçisi bir Selçuklu tarihi uzmanı tarafından belirlenmiş oluyordu. H. Z. Ülken de aynı sayıda Selçuklular tarafından Haçlılara karşı verilen mücadeleyi, edebi bir formata dökerek, İslâmî öğelerle süsleyip, "İznik Destanı" şiiri ile ifade ediyordu. Ayrıca, "Anadolu Örfü ve Destanlar" yazısında da Türkmenlerin Anadolulaşmasını ele alıyordu.²⁹ Dönemin mühim sosyoloğu Z. F. Fındıkoğlu da Anadoluçuluk düşüncesini ön planda tutan muhtelif makaleler yazdı³⁰. *Anadolu Mecmuası*'nın dağılmasından sonra Anadoluçuluk fikri, N. Topçu'nun *Hareket Dergisi*'nde uzun bir dönem yayım kadrosunun gündeminde kalmıştır. Hatta R. O. Arık (ö. 1954)'in çabalarıyla siyasi teşebbüslerde de bulunulmuştur.

B. Anadolu Hareketinin Müntesibi Bilim Adamları

1. Fuad Köprülü (1890-1966): Selçuklu Tarihçiliğinin İlmî Başlangıcı

Fuad Köprülü (ö. 1966) her ne kadar milli tarih ekolü içerisinde yer alsada, Türk ve Anadolu tarihi ile ilgili görüşleri Anadoluçuluk hareketinin tarih anlayışı ile paraleldir. Bilindiği gibi Anadolu Türk-İslâm tarihi üzerine araştırmalar yapan ilk kişi F. Köprülü'dür. Çalışmalarını Anadolu üzerine yoğunlaştırmış, özellikle Türk edebiyatının Anadolu'daki gelişme çağlarını ve İslâmiyet'in Anadolu'daki safhalarını incelemiştir. Bu nedenle Anadoluçuluk düşüncesinin tarih anlayışına yakın bir Anadolu Türk tarihçiliği yaptığı görülmektedir. Başka bir ifadeyle, F. Köprülü Anadoluçuluk olmamakla birlikte, kültür tarihi üzerine çalışmaları Anadolu düşünce tarih ve toplum tezine katkı sağlamıştır.

F. Köprülü'nün tasavvuf ve edebiyat tarihi üzerine yaptığı müstakil çalışmalar, Selçuklu tarihi için de oldukça önemli bir referans olmuştur. Köprülü, 1913 yılında "Yunus Emre"³¹, 1914 yılında "Ahmed Yesevî Çağatay ve Osmanlı Edebiyatları Üzerine Tesiri"³² ve 1916 yılında "Selçukiler Devrinde Anadolu'da Türk Medeniyeti"³³ gibi makaleleri ile erken denilebilecek bir dönemde Selçuklu tarihi araştırmalarına başlamış oldu. 1918 yılında ise, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*³⁴ isimli eserini yazmıştır. Balkanlardan Türkistan'ın içlerine kadar halk tahayyülünde izleri bulunan, Türk halk ve tekke edebiyatının oluşmasında katkıları olan Ahmed Yesevî (ö. 1166) ve Yunus Emre (ö. ?)'nin bütün yönleri ile ele alındığı bu çalışma; hem Büyük Selçuklular hem de Türkiye Selçukluları tarihinin kültürel ve entelektüel boyutlarını derinlemesine bir inceleme imkânı vermiştir. Babailer İsyanı, Ahilik ve Bektaşilik gibi olay ve kurumlara dair bilgiler bulmak mümkündür. F. Köprülü'nün makale dizisi şeklinde yayımlamaya başladığı "Selçukiler Devrindeki Anadolu Şairleri"³⁵ adlı çalışmaları da Selçuklularla ilgili önemli bilgileri ihtiva eden bir özelliğe sahip olmuştur. F. Köprülü'yu esas Selçuklu tarihçiliği ile bağlantılı kılan eseri "Anadolu'da İslâmiyet"³⁶ adlı ve sonradan kitaplaşacak olan çalışmasıdır. F. Köprülü, müsteşrik Franz Babinger (ö. 1967)'in 1921 yılında yayımlanan "Der İslâm in Klein Asien"³⁷ adlı konferans metnine tenkit mahiyeti ile bu makaleyi yazmıştır. Ayrıca *Darü'l-Fünûn Edebiyat Fakültesi Mecmuası*'nda seri halinde yayımlanan makaleleri daha sonra "Anadolu'da İslâmiyet" adıyla kitaplaştırılmıştır. Eser Türk din tarihini, özellikle Selçuklular

²² Anadoluçuluk mütefekkirlerin fikirlerini ele alan güncel bir çalışma için bk. *Kayıp Ülkenin İzinde (Anadoluculuk Mütefekkirlerinin Dünyası)*, (Haz. Mustafa Alican-Bahattin Çatma), Ketebe Yayınları, İstanbul, 2020.

²³ Abdullah Uçman, "Anadolu Mecmuası", *DİA*, C. 3, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1991, s. 144. 1924-1925 yılları arasında 12 sayı olarak çıkarılan bu dergi, cilt haline getirilerek Türk Tarih Kurumu tarafından yayımlanmıştır. Bk. *Anadolu Mecmuası*, (Haz. Arslan Tekin-Ahmet Zeki İzgöer), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2011.

²⁴ Ülken, *Çağdaş Düşünce*..., s. 712-713.

²⁵ Şehabettin Uzluk, "Konya'da Yeşil Kubbe I", *Anadolu Mecmuası*, S. 2, İstanbul, 1924, s. 69-72; a. mlf., "Konya'da Yeşil Kubbe II", *Anadolu Mecmuası*, S. 3, İstanbul, 1924, s. 104-109.

²⁶ Çınar, *Anadoluculuk Hareketinin Gelişimi*..., s. 66; Uzluk kardeşlerin bu dergide yazması önemlidir. Hayatlarının büyük bir kısmını Selçuklu tarihine hasrederek, başta Konya olmak üzere birçok şehirde bulunan Tıp, Mimarî, Selçuklular ve Mevlevîlik tarihi ile ilgili vesikaları arşivlemişlerdir.

²⁷ Mükrimin Halil Yinanç, "Milli Tarihimizin İsmi", *Anadolu Mecmuası*, S. 1, İstanbul, 1924.

²⁸ Cemal Kafadar, *Kendine Ait Bir Roma, Diyar-ı Rum'da Kültürel Coğrafya ve Kimlik Üzerine*, Metis Yayınları, İstanbul, 2017, s. 49.

²⁹ H. Z. Ülken, Türk destanları üzerinden farklı bir iddiada bulunur. Buna göre, Türkmenlerin ilk efsanesi Oğuz Destanı'dır. Müslümanlaşarak Anadolu'ya gelen Türkmenler, Oğuz Kağanı da İslâmlaştırmışlardır. Bu eski destan Anadolulaşmış ve yeni coğrafyada Hazreti Ali, Battal Gazi, Şah İsmail,

Koroğlu, Tahir ile Zühre, Kerem, Aşık Garip, Nasreddin Hoca gibi milli destanların temayüz etmesine sebep olmuştur. Böylece Türk destanları Anadolu'da mahalli bir özellik kazanmıştır. Bk. H. Ziya Ülken, "Anadolu Örfü ve Destanlar" *Anadolu Mecmuası*, S. 1-2, İstanbul, 1923.

³⁰ "Milliyet Meselesi", "Anadolu Kadınlığı", "Anadolu İnkılabı" gibi yazıları kaleme aldı. Bk. *Anadolu Mecmuası*..., s. 125-127, 195-203, 415-419, 445-448.

³¹ Fuad Köprülü, "Yunus Emre", *Türk Yurdu*, C. V, 1329-1913, s. 667-678.

³² Fuad Köprülü, "Ahmed Yesevî Çağatay ve Osmanlı Edebiyatları Üzerine Tesiri", *Bilgi Mecmuası*, C. I, 1330-1914, s. 611-645.

³³ Fuad Köprülü, "Selçukiler Devrinde Anadolu'da Türk Medeniyeti", *Millî Tettebular Mecmuası*, C. II, 1331-1916, s. 293-332.

³⁴ Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1919.

³⁵ Fuad Köprülü, "Selçukiler Devrindeki Anadolu Şairleri: Hoca Dehhani", *Hayat Mecmuası*, C. I, 1927, s. 4-5; aynı mlf., "Saz Şairlerimize Ait Notlar: Kayıkçı Kul Mustafa, XI. Asır Halk Şairlerinden", *Hayat Mecmuası*, C. II, 1927, s. 222-223.

³⁶ Fuad Köprülü, "Anadolu'da İslâmiyet, *Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, C. II, 1922, s. 281-311, 385-420-486; Kitap halinde baskısı için bk. M. Fuad Köprülü, *Anadolu'da İslâmiyet*, Akçağ Yayınları, İstanbul, 1996.

³⁷ Bk. Franz Babinger, "Küçük Asya'da İslâmiyet Der İslâm in Klein Asien", (Sad. Mehmet Kanar), *Doğu Esintileri Dergisi*, C. III, 2015, s. 19-55.

dönemi Türk din tasavvurunu ve Türkiye Selçuklular dönemi Anadolu'nun kültür ve medeniyet tarihini aydınlatan bir çalışma niteliğindedir³⁸.

Anadolu'da İslâmiyet adlı bu eserin farklı batı dillerine tercüme edilmesi ve F. Köprülü'nün yaptığı başka çalışmalar sonucu Selçuklu tarihçiliği dünya çapında tanınır hale gelmiş oldu. Yetiştirdiği talebelerinden olan Osman Turan ve Mehmet Altay Köymen, hocalarının çalışmalarını daha da geliştirip, genişletmek suretiyle bir üst seviyeye çıkararak bu ekolün devamını sağladılar. Yukarıda da belirtildiği gibi bu iki önemli ve otorite Selçuklu tarihçisinin Anadolu camia ile bağı var idi.

2. Remzi Oğuz Arık (1899-1954): Selçuklu Sanatı ve Arkeolojisi

Bizzat Mustafa Kemal Atatürk tarafından, Türkiye'deki kültür varlıklarının Türk arkeologlar tarafından araştırılıp, ortaya çıkarılması amacıyla Paris'e gönderilen ilk öğrencilerdendir³⁹. R. O. Arık, Paris'te eğitim aldığı sıralarda Anadoluçuluk düşüncesini yaymaya çalışmıştır. Anadolu'dan gönderilen öğrencilere "*Bugün Anadolu için ne yaptın?*" sorusu ile bu milliyetçi-muhafazakâr akımın popülariteden uzak bir şekilde aksiyon boyutunu canlı tutmuştur⁴⁰. Çünkü R. O. Arık'a göre, milliyetçilik ilhamını tarihten ve efsaneden değil, coğrafyadan alır. O, toprak ile insan arasındaki münasebeti yakından görmüştür. Bu yüzden çalışmalarında sık sık Anadolu tarihi, Anadolu toprağı, Anadolu insanı gibi tasvirlerle yer verir. Ona göre, Anadolu'nun Türk vatani haline gelmesi kolay olmamıştır. Millet denilen mefhum bir ızdırap neticesinde hayat bulmuştur. Hayaller ve idealler de bu ızdıraplardan doğmuştur. Yeni Türk devletinin başarısı ve sırrı da büyük ızdırapların tezahürü olan anavatanda yani Anadolu'dadır⁴¹.

Sanat tarihi tahsilini Sorbonne Üniversitesi'nde, arkeoloji ihtisasını da Louvre Arkeoloji Enstitüsü'nde yapan R. O. Arık, Türkiye'de çeşitli kazı çalışmalarında öncü olmuştur. 1941 yılında Türk Tarih Kurumu adına Konya Alaeddin Köşkü Kazısı, Alaeddin Tepesi olarak bilinen höyükte başlatılmıştır. Bu kazıda, bir zamanlar burada bulunan iç kalede Selçuklu Saray Külliyesine ait burçlardan birine yaslanan ve II. Kılıçarslan (ö. 1192) tarafından yaptırılan bir seyran köşkünün kalıntıları temizlenmiş, figürlü çini ve alçı süslemeler bulunmuştur. Selçuklu sarayları ile ilgili ilk arkeolojik çalışma budur⁴².

R. O. Arık, *Coğrafyadan Vatana* isimli eserinde Selçuklu tarihi, sanatı ve arkeolojisi ile ilgili görüşlerini Anadolu milliyetçiliği bağlamında açıklar. Türk tarihini bir bütün olarak ele alır, fakat daha çok "Ortaçağımız" adını verdiği Selçuklulardan itibaren Anadolu tarihini ön planda tutar. Coğrafya vatana dönüşür ve millet olmanın ekseninde Anadolu'yu tanımak, hayranlıkla gezmek, acılarını paylaşmak vardır. Buna göre Türk milletinin kaderini şekillendiren dinamikler Selçuklu Devleti'nin kuruluşu ile başlar: "*Bizim Ortaçağımız başlıca Büyük Selçuklu İmparatorluğunun kuruluşu,*

büyük Türkmen beylerinin, hanedanlarının Anadolu'da kurduğu beylikler, bu beyliklerin kısmen yıkılması ve Anadolu Selçuklularının hâkimiyeti, bu Selçuk devletinin yıkılması ile Oğuz beylerinin Anadolu'da yeniden beylikler kurması, nihayet Osmanlı İmparatorluğu'nun bu dağınık âlem yerine yekpare, uzun ömürlü, teşkilatı daha zorlu bir devlet halinde yükselmesi ile karakterlenir."⁴³ R. O. Arık, Şark'ın ilk rönesansı adını verdiği süreçte Selçuklu Anadolu'sunu bütün seçkinlerin buluşma yeri, güzel sanatların, minyatürün ileri bir seviyede olduğu, büyük bir refah ortamının yaşandığı yer olarak vurgulamaktadır⁴⁴. Anadolu'da, Türkiye Selçuklularından itibaren meydana getirilen güzel sanat eserlerinin, o devirde ne Bizans'ta ne de Şark'ta bir eşine rastlanmadığını düşünmektedir⁴⁵. Ayrıca Türkiye Selçuklularını diğer Türk-İslâm devletleri ile karşılaştırarak, onları diğerlerinden ayıran önemli bir farklılık üzerinde durmaktadır. Buna göre, Türkiye Selçukluları mezhep ayrılıkları ile sarsılmamıştır. Bu durum Türkiye Selçuklularını dünya tarihinin ve Ortaçağın kahramanı haline getirmiştir⁴⁶.

R. O. Arık, arkeoloji ve sanat tarihi ile ilgili kazılar yaparken sürekli Selçukluları başlangıç noktası olarak kabul etmiştir. Kayseri, Konya gibi Selçuklu şehirlerinin yanı sıra mesela arkeoloji ve abideler açısından Mardin'in tarihteki yeri hususunda başlangıç noktasının Selçuklular olması gerektiğini dile getirir: "...*arkeolojinin realitelere dayanan usulünü kullanınca asıl Mardin, ancak ve yalnız Türkmenlerin malı olarak meydana çıkıyor. Sağa bak: Türk; sola bak: Türk; aşağı bak: Türk; yukarı bak: Türk'tür.*"⁴⁷ Mardin'in Selçuklu komutanı Artuk Bey (ö. 1091) tarafından Malazgirt Zaferi'nden sonra fethedildiğini ve böylece tarihimize girip, bir şehir olarak Türkmenler sayesinde doğduğunu belirtir ve XI. yüzyılın Anadolu'da bir Şark-İslâm Rönesansı meydana getirdiğini vurgular⁴⁸.

Bir sanat tarihçi ve arkeolog, hatta dönemin bu disiplinlerde bir otoritesi olarak R. O. Arık'ın Selçuklularla ilgili düşünceleri Selçuklu tarihi ve sanatı için önemlidir. Bu dönemde hâlâ müstakil bir Selçuklu arkeoloğu ve sanat tarihçisi yoktur. Nitekim Selçuklu sanatı ve arkeolojisi ile uzmanlaşacak olan araştırmacılar da R. O. Arık'ın yetiştirdiği isimler olmuşlardır. Haluk Karamağaralı (ö. 2009), Beyhan Karamağaralı, Oluş Arık, Rüçhan Arık bu isimlerden bazılarıdır. Selçuklu tarihçiliğine bu katkısı bile yeterli ölçüdedir⁴⁹. R. O. Arık'ın coğrafya ve vatan mefhumlarına Anadolu'yu ön plana alarak getirdiği milliyetçi yorum, Rum ve Rumi kavramları üzerinde çalışma yapan Cemal Kafadar'ın da dikkatini çekmiştir⁵⁰.

3. Mükrimin Halil Yinanç (1900-1961): Selçuklu Tarihinin İlk Uzmanı

Anadolucu hareketin en önemli ismi olan Mükrimin Halil Yinanç, ilk müstakil Selçuklu tarihi uzmanı olarak bilinmektedir. Anadolu bu fikre sahip olmasının altında memleketi Elbistan'ın kadim Türkmen

³⁸ Bu konuda A. Y. Ocak, F. Köprülü'nün Anadolu'yu inceleyen bir çalışma yaptığını vurgulamaktadır. Ayrıca F. Köprülü'nün ele aldığı konulara sistematik bir şekilde işaret etmektedir. Bk. Ahmet Yaşar Ocak, "Anadolu'da İslâmiyet, Fuat Köprülü ve Sonrası", *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, S. 8, Ankara, 2008, s. 12-13.

³⁹ Rüçhan Arık, "Türk Kültürüne Yönelik Arkeolojik Araştırmalar ve Kubadabad Kız Kalesi Kazısı", *Remzi Oğuz Arık Armağanı*, (Haz. H. Rıdvan Çongur), Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, 1987, s. 71.

⁴⁰ Ziya Bakırcıoğlu, *Remzi Oğuz Arık'ın Fikir Dünyası*, Dergah Yayınları, İstanbul, 2000, s. 33; Bora, *Türk Sağının Üç Hâli...*, s. 73.

⁴¹ Remzi Oğuz Arık, *Meseleler*, Hareket Yayınları, İstanbul, 1974, s. 128, 147; Mehmet Kaplan, "Remzi Oğuz Arık ve Milliyetçilik Anlayışı", *Remzi Oğuz Arık Armağanı*, (Haz. H. Rıdvan Çongur), Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, 1987, s. 235.

⁴² R. Arık, "Türk Kültürüne..." s. 75. Bu ilk kazı çalışmalarından sonra Oktay Aslanapa, Kemal Balkan, Haluk Karamağaralı, Beyhan Karamağaralı, Oluş Arık gibi araştırmacılar Diyarbakır, Mardin, Ahlat, İznik, Konya, Ani, Sivas,

Alanya, Hasankeyf gibi yerlerdeki Selçuklu ve Beylikler dönemine ait kazıları yönetmişlerdir. Bk. R. Arık, "Türk Kültürüne..." s. 75-78.

⁴³ Remzi Oğuz Arık, *Coğrafyadan Vatana*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990, s. 42.

⁴⁴ Arık, *Coğrafyadan Vatana...*, s. 31-32.

⁴⁵ Bakırcıoğlu, *Remzi Oğuz Arık...*, s. 74.

⁴⁶ Arık, *Coğrafyadan Vatana...*, s. 33.

⁴⁷ Arık, *Coğrafyadan Vatana...*, s. 166.

⁴⁸ Arık, *Coğrafyadan Vatana...*, s. 167.

⁴⁹ Remzi Oğuz Arık'ın Selçuklu arkeolojisi ve sanat tarihi ile ilgili başlıca çalışmaları şunlardır: "Tarihte Kayseri I", *Çığır*, 1940, s. 87-88; "Tarihte Kayseri II", *Çığır*, 1940, s. 89-90; "Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi", 1942, s. 116; (İbn Bibi'nin Farsça *Muhtasar Selçuknamesi*'nden M. Nuri Gençman'ın yaptığı tercüme hakkında); "Coğrafyadan Vatana", *Türkeli*, 1947, s. 1; "Türkiye Abideleri: Alaeddin Camii", *Bizim Türkiye*, 1948, s. 27; "Selçuk Sanatına Bir Bakış", *Şadurvan*, 1949, s. 2; "Selçuk Mimarisinden Anadolu Beylikleri Devri Mimarisine Doğru", *Şadurvan*, 1949, s. 4.

⁵⁰ Kafadar, *Kendine Ait Bir Roma...*, s. 25, 134-135.

çevresi ve köklü Müslüman geleneği etkili olmuştur⁵¹. Babası Halil Kâmil Efendi'nin kadılık görevinden dolayı Anadolu'yu yakından tanıma fırsatı elde etmiştir. Malatya, Mardin, Diyarbakır gibi yerlerde öğrenim görmüştür⁵². Böylece Türkiye'nin çeşitli şehirlerindeki kültür ve folkloru da yakından ve küçük yaştan itibaren takip etme şansı bulmuştur. Yakından tanıdığı H. Z. Ülken'e göre, M. H. Yinanç'ın çalışmalarını ve kuvvetli milliyetçiliğini besleyen olgu, Türkmenlerin hatıra ve inançlarının ona hayal ve heyecan zenginliği katmasıdır⁵³. M. H. Yinanç, yukarıda da belirtildiği gibi *Anadolu Mecmuası*'nda yayımladığı makale ile Anadoluculuk hareketinin milli tarih tezini ortaya koymuştur.

M. H. Yinanç, Selçuklu tarihinin ilk uzmanı olarak tavsif edilmesi, çok genç yaşta Anadolu Selçukluları ve Beylikler dönemi üzerinde çalışmalar yapmaya başlamasından kaynaklanmaktadır. Mekteb-i Mülkiye yıllarında (1918-1921) bu uğraşı daha da yoğunlaşmıştır. Bu sıralarda Ayasofya, Nuruosmaniye, Ali Emiri (Millet), III. Ahmed ve Süleymaniye kütüphanelerindeki Selçuklular ve Beylikler tarihi ile ilgili yazmaları inceleyip ve istisnahını çıkarmaya başlamıştır. Konuyla ilgili bu kütüphanelerde bulunan tüm yazmaları tespit etmiştir. Nümizmat Ahmed Tevhid Bey (ö. 1940)'in neşredilmeyen Anadolu beylikleri devrine ait notları ve Anadolu'nun pek çok yerini dolaşarak tespit ettiği kitabelerle ilgili çalışması da M. H. Yinanç'a intikal etmiştir. O da bunları düzenleyerek yayıma hazırlamıştır⁵⁴.

Yurt dışında bulunduğu esnada (1925) Paris'te Bibliothéque Nationale bulunan yazmalarında üzerinde araştırmalar yapmıştır. Anadolu tarihi ile ilgili bütün kaynakları toplamıştır. Ayrıca Ermeni ve Gürcü kaynaklarından da çeviriler yaparak, Türkiye Selçukluları devrinin yazılacak duruma getirilmesinde önemli roller oynamıştır. M. H. Yinanç, bu çalışmalarının ilk ürünü olarak Aydınogullarının manzum tarihi olan *Düsturname-i Enveri* ve onun hakkındaki tetkik kitabını çıkarmıştır. Bu kitabı Paris'te bulmuştur. Selçuklu tarihi araştırmalarının ilk parçası olarak Anadolu'nun fethi ile ilgili eserini yayımladı⁵⁵. Bugün hâlâ Selçuklu tarihinin ve tarihçiliğinin temel meseleleri içerisinde yer alan Çağrı Bey (ö. 1059)'in Anadolu seferi ile ilgili görüşlerini *Türkiye Tarihi Selçuklu Devri I Anadolu'nun Fethi* ismini verdiği bu kitabında tetkik etti. Alanın bu ilk çalışmasından sonra tarihçiler, Selçuklular hakkında eserler yazmaya ve döneme ait vekayinâmeleri tercümeyle başlamışlardır⁵⁶.

M. H. Yinanç'ın tetkik ve tahkik ederek hazırladığı Selçuklu tarihi ile ilgili kaynak eserler vardır. Münecimbâşı Ahmed Dede Efendi (ö.

1702)'nin *Câmiü'd-düvel* adlı eserinin Selçuklular dönemini konu edinen bölümlerinin tahlilini yapmış, açıklamalarla yayıma hazırlamıştır. Aksarayî (ö. 1332-33)'nin *Müsâmereti'l-ahbâr*'ını, İbnü'l-Ezrak (ö. 1181'den sonra)'ın *Târih-i Meyyâfârikîn*'ini ve *Târih-i Âl-i Selçuk*'u da neşredilmeye uygun hale getirmiştir. Ayrıca *İslâm Ansiklopedisi*'ne yazmış olduğu Selçuklu tarihine dair maddeler öneme haizdir⁵⁷.

4. Hilmi Ziya Ülken (1901-1974): Selçuklu Kültürü ve Sosyal Hayatı

Türkiye'de Sosyoloji ve felsefe ilimlerinin gelişiminde etkili bir ilim adamı olan Hilmi Ziya Ülken ise farklı bir bakış açısı ve tarih anlayışıyla Anadoluculuk hareketinin içerisinde yer aldı. Selçuklu tarihini şehir ve kültür tarihi bağlamında inceledi. Anadolu'yu Türk kültürünün gerçek kaynağı olarak gördü. Anadolu coğrafyasını çalışmalarında temel eksen kabul ederek, Türk kültürüne yöneldi ve Anadolu'nun gerçek Türk kültürünün yansıtıcısı olduğuna inandı. Bu nedenle Anadolu kültürünün kaynağını araştırdığı çok sayıda makale kaleme aldı⁵⁸. H. Z. Ülken'e göre, Türk kimliği gerçek kişiliğini Anadolu'da bulmuştur ve bu kişiliği ve kimliği belirleyen Anadolu olmuştur⁵⁹. Ayrıca, Selçuklular zamanında Anadolu'da ilmi faaliyetler en zirve dönemini yaşamıştır⁶⁰.

H. Z. Ülken, yakın çevresinin verdiği bilgiye göre gençlik döneminin sonlarında Anadoluculuk yerine daha sosyal bir temeli içeren düşünceler içerisine girdi⁶¹. H. Z. Ülken'in bu zihniyet değişimi yaptığı çalışmalarda kendini göstermektedir. O, 1920-1935 arasında Anadoluculuk etkilediğinden dolayı Türk-İslâm dönemi Anadolu tarihi ve Selçuklular ile ilgili konularda yayınlar yaptı⁶². Fakat bahsi geçen değişim sonrasında böyle çalışmalarla çok fazla meşgul olmadığı görülmektedir.

H. Z. Ülken'in ihtisas alanı ve yoğunlukla yaptığı çalışmaların içeriğine bakıldığında, Selçuklu tarihi ile bir bağ kurmak güçtür. Kendisi bir sosyologdur. Fakat onun güçlü memleketçi fikirlerle sahip olması, hayatının bir döneminde Selçuklu kültür tarihi ile ilgilenmesini etkilemiştir.

⁵¹ Ömer Hakan Özalp, *Tarihe Adanmış Bir Ömür Ord. Prof. Mükrimin Halil Yinanç*, Elmühay Yayınları, İstanbul, 2012, s. 13.

⁵² Hilmi Ziya Ülken, "Ord. Profesör Mükrimin Halil Yinanç", *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, IX/227, Ankara, 1962, s. 227.

⁵³ Hilmi Ziya Ülken, "Mükrimin Halil'in Şahsiyeti", *Öncü*, S. 475, Ocak 1962, s. 2.

⁵⁴ Hilmi Ziya Ülken, "Mükrimin Halil Yinanç", *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*, (Haz. Ali Çetinkaya), C. IV, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1968, s. 1715-1716; a. mlf., "Ord. Profesör Mükrimin Halil Yinanç...", s. 227; a. mlf., "Mükrimin Halil'in Şahsiyeti...", s. 2.

⁵⁵ Ülken, *Çağdaş Düşünce...*, s. 715.

⁵⁶ Fahmeddin Başar, "Ord. Prof. Dr. Mükrimin Halil Yinanç ve Selçuklu Tarihine Dair Çalışmaları", *Uluslararası Selçuklular Döneminde Maraş Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, C. II, (Ed. İlyas Gökhan v.d.), Kahramanmaraş Belediyesi Yayınları, Kahramanmaraş, 2017, s. 196; ayrıca bk. Solmaz, "Dünden Bugüne Türkiye'de Selçuklu Tarihçiliği...", s. 57.

⁵⁷ Konu ile ilgili daha detaylı bir monografi için bk. Başar, "Ord. Prof. Dr. Mükrimin Halil Yinanç...", s. 196-208.

⁵⁸ H. Z. Ülken'in Anadolu kültürünün kaynağını ile ilgili yazdığı makaleler yakın zamanda derlenerek yayımlanmıştır. Bk. Hilmi Ziya Ülken, *Anadolu Kültürü Üzerine Makaleler*, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2017.

⁵⁹ Köksal Alver, "Anadoluculuk ve Hilmi Ziya Ülken", *AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 3/1, Haziran 2001, s. 133-138.

⁶⁰ Hilmi Ziya Ülken, *Türk Tefekkürü Tarihi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2004 s. 164.

⁶¹ Aykut Kazancıgil, "Sunuş", *Hilmi Ziya Ülken Kitabı (Bibliyografya)*, (Haz. Ayhan Vergili), Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2013, s. 14.

⁶² Bk. "Türkler ve Moğollar I", *Dergâh*, sene 1, II/20, 1922, s. 119; "Türkler ve Moğollar II", *Dergâh*, sene 1, II/21, 1922, s. 138-139; "Türkler ve Moğollar III", *Dergâh*, sene 1, II/22, 1922, s. 154-155; "Anadolu Örfü ve Destanları I", *Anadolu*, sene 1, S. 1, 1924, s. 25-32; "Anadolu Örfü ve Destanları II", *Anadolu*, sene 1, S. 2, 1924, s. 59-63; "Anadolu Tarihinde Dini Rûhiyât Müşahedeleri I: Barak Baba ve Geyikli Baba", *Mihrab*, S. 13/14, 1924, s. 434-448; "Anadolu Tarihinde Dini Rûhiyât Müşahedeleri I: Hacı Bektaş", *Mihrab*, S. 15/16, 1924, s. 515-530; "İznik Müdâfaası", *Battal Gazî Destanından*, *Anadolu*, sene 1, S. 1, 1924, s. 7-8; "Orta Asya'da Türkmen I: Medhal", *Mihrab*, sene 1, S. 8, İstanbul, 1924, s. 237-244; "Orta Asya'da Türkmen II", *Mihrab*, sene 1, S. 9, İstanbul, 1924, s. 276-280; "Orta Asya'da Türkmen III", *Mihrab*, sene 1, S. 10, İstanbul, 1924, s. 313-316; "Orta Asya'da Türkmen IV: Türkmen'in Dini", *Mihrab*, sene 1, S. 11, İstanbul, 1924, s. 337-242; "Orta Asya'da Türkmen V: Tarihi", *Mihrab*, sene 1, S. 12, İstanbul, 1924, s. 272-374; "Orta Asya'da Türkmen VI: Türkmen'in Dini", *Mihrab*, sene 1, S. 15-16, İstanbul, 1924, s. 480-483; "Selçukluların İnkırâzı Zamanında Konya", *Mihrab*, S. 17-18, İstanbul, 1924, s. 563-571; "Türkler ve Moğollar", *Anadolu*, S. 3, İstanbul, 1924, s. 168-176; "Kırgız, Türkmen ve Uygurlar (Türk Kavimleri)", *Anadolu*, c. 1, S. 9-10-11, İstanbul, 1925, s. 318-324; "Türkmenlerin Anadolu'ya Yerleşmesi", *Türk Yurdu*, sene 14, c. 1, S. 5, 1925, s. 358-365; "Konya Anadolu Selçukluları Devrinde İlim ve Felsefe" *L'illustration de Turquie*, C. 67, S. 1, İstanbul, 1938, s. 25-27; "İznik: Bir Göl Başında Görülen Tarih", I-II/8, İstanbul, 1947, s. 80-90.

5. Feridun Nafiz Uzluk (1902-1974): Yerli Kaynakların Tercümesi ve Neşri

Esas mesleği hekimlik olmasına rağmen, yaşadığı dönemde Selçuklu tarihine dair meşakkatli hizmetlerde bulunmuştur. F. N. Uzluk, Selçuklu hekimlerine dair ilk yazılarını *Anadolu Mecmuası*'nda yazmıştır⁶³. Ankara'da kale önünde kurduğu Uzluk Matbaası'nda⁶⁴ Selçuklu tarihinin ana kaynaklarının neşir faaliyetlerini başlatmıştır. Genellikle tıp, Mevlevilik ve kültür tarihi araştırmaları ile meşgul olmuştur. Farsça, Arapça, Fransızca ve Almanca dillerine tercüme yapacak kadar hâkimdir⁶⁵. Ankara'da açtığı bu matbaada "Anadolu Selçukluları Gününde Mevlevî Bitikleri"⁶⁶ ve "Anadolu Selçukluları Gününde Tarih Bitikleri" adıyla başlattığı bir tercüme ve neşir serisi vasıtasıyla, Selçuklu tarihi ana kaynaklarının tercümesinde önemli bir aşama kaydedilmesine katkı sağlamıştır. Her ne kadar, zaman zaman bu tercümelerin yetersiz olduğu düşünülse⁶⁷ de, bunların müstakil Selçuklu tarihçiliğinin olmadığı bir dönemde yapıldığı gözden kaçırılmamalıdır.

Mevlevilik ve tarih şeklinde iki farklı seriden oluşan bu kaynak neşirleri şu eserlerden oluşmaktadır:

*Anadolu Selçukî Devleti Tarihi*⁶⁸: M. Theodoor Houtsma (ö. 1943) tarafından neşredilen⁶⁹ İbn Bîbî (ö. 1272)'nin Bedrettin Yahya (ö. ?)'nin kısalttığı mufassal *Selçuknâmesi*'nin Türkçe tercümesidir. Bizzat F. N. Uzluk tarafından Farsça'dan çevrilmiştir.

Anonim Selçuknâme: F. N. Uzluk tarafından *Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi III (Historie Des Seldjoukides D'asie Mineure)* adıyla tercüme edilmiştir.⁷⁰

Müsameretü'l-Ahbâr: Kerîmüddîn Mahmud Aksarayî'nin telif ettiği bu kroniğin tercümesini yayımlamak istemiştir. Kilisli Muallim Rifat Bilge (ö. 1953), 1939 yılında bir nüshasını F. N. Uzluk'un isteği ile istinsah etmiştir. Yazma halde olan eser, M. Nuri Gençosman (ö. 1976) tarafından tercüme edilerek, *Selçukî Devletleri Tarihi* adıyla ancak 1943 yılında yayımlanmıştır⁷¹.

Bezm-u Rezm: Aziz b. Erdeşir el-Esterâbâdî (ö. 1398'den sonra) tarafından Kadî Burhâneddîn (ö. 1398)'e ithaf edilen Farsça eser⁷².

*Mevlânâ'nın Yedi Öğüdü (Mecalis-i Sab'ay-ı Mevlânâ)*⁷³

*Mevlânâ'nın Mektupları*⁷⁴

*Divanı Sultan Veled*⁷⁵

*Ulu Arif Çelebi'nin Rubailer*⁷⁶

F. N. Uzluk sadece yayım ve tercüme faaliyetleri ile uğraşmamıştır. Yurt dışına tıp tahsili için gittiği sıralarda Hollanda'nın Leiden şehrinde arşivlenen İslâm yazmalarını incelemiştir. Burada Selçuklularla ilgili yazmaları keşfetmiştir. Tespit ettiklerinin bir kısmını bürokratik zorluklara rağmen fotokopi yöntemi ile Türkiye'ye getirmeyi başarmıştır⁷⁷.

F. N. Uzluk sahafları ve yazma eser kütüphanelerini gezen ve buralarda araştırmalar yapan bir hekimdir. Bu işlere ünlü oryantalist Helmut Ritter (ö. 1971)'den ve talebesi Fuat Sezgin (ö. 2018)'den daha önce başlamıştır. Yazma eserler uzmanı olmamasına rağmen, kütüphanelerde bulunan Selçuklu tarihi ve tıp tarihi ile ilgili eserleri titizlikle incelemiştir. Bu tetkikleri esnasında çeşitli yazmaları görmüş olmalı ki, *Anonim Selçuknâme*'yi yayımlarken, Niğdeli Kadî Ahmed (ö. 1333'ten sonra)'in *el-Veledü'ş-Şefîk ve'l-Hâfidü'l-Halik* isimli telifinin tek kopyasının Fatih Kütüphanesi'nde olduğunu fark etmiştir. Bu önemli kaynağın tercüme ve neşrinin yapılması gerektiğine vurgu yapmıştır⁷⁸. Nitekim bu kaynak, yaklaşık altmış yıl sonra, 2015 yılında tercüme ve tıpkıbasım olarak yayımlanmıştır⁷⁹.

F. N. Uzluk'un Selçuklular ve Mevlevilikle ilgili çalışmaları dönemin akademik camiasında yankı bulmuş, övgü ve takdir almıştır. Bunun bir örneği meşhur tarihçi Zeki Velidî Togan (ö. 1970) ile F. N. Uzluk arasındaki ilişkide somut bir şekilde görülmektedir. Bu iki değerli bilim insanı tarihi konular hususunda birbirleri ile mektuplaşmışlardır. Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Merkezi'nde Uzluk Arşivi'nde bulunan bazı mektuplardan anlaşılacağına göre Z. V. Togan, F. N. Uzluk'a farklı zamanlarda üç tane mektup göndermiştir. Z. V. Togan, bu mektuplarında F. N. Uzluk'un tıp tarihine ve Selçuklu kültür tarihine katkılarını takdir edip, onu över. 17.6.1941 tarihli üçüncü mektubunda ise doğrudan İbn Bîbî ve Aksarayî tercümeleriyle ilgilendiğinden bahseder. Bu tercümelerin geldiği aşamayı sorup, mektubu yazdığı ayın sonunda bu konuları daha detaylı görüşmek istediğini belirtir.⁸⁰

Anadolu merkezli bir tarih anlayışına sahip olan F. N. Uzluk yer yer çalışmalarında buna vurgu yapmıştır. Güçlü bir Mevlânâ (ö. 1273) sevgisi ve tasavvufi boyutu olması da bunda etkilidir. Selçuklulara bu yüzden çok önem verdiği söylenebilir. Mevlânâ'nın yetiştiği dönem ve yaşadığı ortam Türkiye Selçuklularının tarihi ile müşterektir. Bu yüzden Selçuklu tarihi ve mirasını araştırmak onun için bir tutku halinde ömrünün sonuna kadar devam ettiğini söylemek mümkündür. O, Selçuklu tarihi okumalarına da özen gösterilmesine dikkat çeker. *Anonim Selçuknâme*'yi neşrettiği sırada, eserin giriş kısmında Selçuklu ve beylikler tarihinin ilmî metotlarla liselerde okutulup, hepsinin yaygınlaşması gerektiğini belirtir. İşbirliği içinde yapılacak bu işin memlekete hizmet olduğunu vurgular. Ayrıca Selçuklu tarihinin oryantalistler tarafından incelenmesi gerekliliğine dair

⁶³ Bk. "Türk tabâbeti Tarihi, Selçuk Tabipleri", *Anadolu Mecmuası*, S. 2, İstanbul, 1924.

⁶⁴ Bu matbaa bir müddet sonra bulunduğu yerde park yapılması gerekçesiyle kapatılmıştır. F. N. Uzluk sadece Selçuklu tarihi ile ilgili değil, daha başka birçok konuda neşriyat faaliyetleri yapmıştır. Mesela bunlardan en dikkat çekici olanlardan biri Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Sinoloji Enstitüsü tarafından hazırlanan bir tercüme eseridir. Bk. *Çin Toprağında İlk Hiung-Nu Hanedanının Hükümdarları Liu Yüan ve Liu Ts'ung'un Biyografileri (Çinceden Çeviren ve İzah Eden Dr. W. Eberhard)*, (Çev. Şükrü Akkaya), Uzluk Basımevi, Ankara 1942.

⁶⁵ Aykut Kazancıgil, "Prof. Dr. Feridun Nâfiz Uzluk (1902-1974) Hayatı-Çalışmaları", *X. Millî Mevlânâ Kongresi Tebliğler*, C. II, Konya, 2003, s. 67.

⁶⁶ Mevlânâ'nın Yedi Öğüdü ve Mektubatı ile Sultan Veled'in Divanı ve Ulu Arif Çelebi'nin Rubailerini Anadolu Selçukluları Gününde Mevlevî Bitikleri 1, 2, 3, 4 diye yayımlanmıştır.

⁶⁷ *Anonim Selçuknâme*'nin yeni bir tercümesini ilim camiasına kazandıran araştırmacılar, F. N. Uzluk'un tercüme edip neşrettiği bu eserdeki eksikliklere dikkat çekmektedirler. Bk. *Tarih-i Âl-i Selçuk (Anonim Selçuknâme)*, (Çev. Halil İbrahim Gök-Fahrettin Coşkuner), Atıf Yayınları, Ankara, 2014, s. 7, 11.

⁶⁸ *Anadolu Selçukî Devleti Tarihi*, Uzluk Basımevi, Ankara, 1941.

⁶⁹ *Historie des Seldjoukides d'Asie mineure*, d'après Ibn Bibi, Paris 1902.

⁷⁰ Bk. *Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi III*, Uzluk Basımevi, Ankara, 1952 (F. N. Uzluk eserin içerisine *Tarih-i Selçuk Der Anadolu* adıyla tıpkıbasımını da eklemiştir).

⁷¹ *Selçukî Devletleri Tarihi*, Uzluk Basımevi, Ankara 1943.

⁷² *Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi III*, giriş mahiyetinde yazılan "Başlantı" kısmı, s. V-VI.

⁷³ *Mevlânâ'nın Yedi Öğüdü (Mecalis-i Sab'ay-ı Mevlânâ)*, (Çev. M. Hulusi), Uzluk Basımevi, İstanbul, 1937.

⁷⁴ *Mevlânâ'nın Mektupları*, Uzluk Basımevi, İstanbul, 1937.

⁷⁵ *Divanı Sultan Veled*, Uzluk Basımevi, Ankara, 1941.

⁷⁶ *Ulu Arif Çelebi'nin Rubailer*, Uzluk Basımevi, İstanbul, 1949.

⁷⁷ *Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi*..., s. VII-IX.

⁷⁸ *Anadolu Selçukluları Devleti*..., s. XI.

⁷⁹ Bk. Ali Ertuğrul, *Niğdeli Kadî Ahmed'in El-Veledü'ş-Şefîk ve'l-Hâfidü'l-Halik (Anadolu Selçuklularına Dair Bir Kaynak)*, C. I, İnceleme-Tercüme, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2015; *Niğdeli Kadî Ahmed'in El-Veledü'ş-Şefîk ve'l-Hâfidü'l-Halik (Anadolu Selçuklularına Dair Bir Kaynak)*, C. II, Farsça Metin, (Haz. Ali Ertuğrul), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2015.

⁸⁰ Bu mektuplarla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Bayram Ürekli, "Zeki Velidî Togan'ın Feridun Nâfiz Uzluk'a Gönderdiği Mektuplar", *Uzluk Ailesi Armağanı*, (Haz. Haşim Karpuz-Ahmet Çaycı-Serdar Ceylan), Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya, 2017, s. 141-153.

belirtilen görüşlere itiraz etmiştir. Ona göre Selçuklu tarihi Türkler tarafından araştırılmalıdır⁸¹.

F. N. Uzluk'un Selçuklu tarihine ve ilme katkılarının en mühimi de bugün Konya Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Merkezi'nde bulunan ihtisas kütüphanesidir. Hem Araştırma merkezinin hem de aynı üniversitenin Mevlâna Araştırmaları Enstitüsü'nün kuruluşunda da ailenin maddî ve manevî katkıları olmuştur⁸².

6. Süheyl Ünver (1898-1986): Selçuklu Tabâbeti

Süheyl Ünver tıp tahsili için gitmiş olduğu Paris'te Bibliothèque Nationale'de ve Viyana'da bulunan şark yazmalarını tetkik etti. İstanbul'a dönüşünde Tıp Tarihi Enstitüsü'nü kurarak Türk-İslâm tıbbına dair kaynakların tercüme ve neşrine başladı⁸³. Nizâmî-Arûzî'nin *Çehâr Makâle*'sinin dördüncü faslını ihtiva eden tıp kısmı A. Baki Gölparınlı (ö. 1982) tarafından 1936 yılında tercüme edilmiş ve S. Ünver tarafından değerlendirilmiştir⁸⁴. Ayrıca Mesnevihan Mahmud Dede (ö. 1602) tarafından tercüme edilen Mevlevîlik kaynağı *Sevâkıb-ı Menâkıb* yine S. Ünver tarafından neşredilmiştir. S. Ünver'in çizimlerinden oluşan *Konya Defterleri*⁸⁵ de Selçuklu döneminde inşa edilen Konya yapılarını içermektedir. Mesela burada Kubadabad Sarayı ve Hatuniye Mescidi ile ilgili bizzat S. Ünver tarafından yapılan çizimler vardır.

S. Ünver'in en önemli rolü ise Selçuklular döneminde tıp ilmiyle ilgili geniş bir tetkik yapmış olmasıdır. *Selçuk Tababeti* adını verdiği eserinde, dönemin tabiplerini, tıp eğitimi veren darüşşifalarını, darüşşifa vakfiyelerini, tıba dair halk inançlarını, ecza ilmiyle ilgili yapılan faaliyetleri ve antik dönem tabiplerinin tıba dair risalelerinin tercümelerini incelemiştir. Bu çalışma, Selçuklu bilim tarihini ele alan ilk eser olma özelliğine sahiptir⁸⁶. S. Ünver'in 1940'larda hazırladığı bu çalışması neticesinde, Selçuklu dönemi bilim ve kültür hayatı, Anadolu'nun sosyo-ekonomik durumu ve eğitim-öğretim faaliyetleri daha net bir şekilde ortaya konulmuştur. Ayrıca Selçuklu bîmâristanlarını konu alan çok sayıda makaleleri bulunmaktadır.

S. Ünver, tıp araştırmaları üzerinden Selçukluların kültür ve medeniyetin gelişimine katkı sağladıkları üzerinde durmuş, bunu her ilmî mecrada da savunmuştur. Erken Cumhuriyet döneminin ilim ve Türklük tartışmalarında Türklük anlayışını Selçuklular etrafında ifade eden S. Ünver, tıp tetkiklerinden ulaştığı bilimsel sonuçlar ile II. Türk Tarih Kongresi'nde, Selçukluların bilim ve düşüncede önemli bir yerinin olduğunun tartışılmasına vesile olmuştur⁸⁷. S. Ünver'e 1984 yılında İslâm Tıp Örgütü tarafından Uluslararası İslâm

Tıp Konferansı'nda "İslâm tıbbına yaptığı hizmetlerden" dolayı şilt verilmiştir⁸⁸.

7. Şehabettin Uzluk (1900-1989): Selçuklu Mimarisinin İzinde

F. N. Uzluk'un ağabeyidir. Mimarlık üzerine ihtisas yapmıştır. Tıpkı onun gibi Selçuklu tarihine karşı özel bir ilgi beslemiştir. *Anadolu Mecmuası*'nda Selçuklu sanat tarihi ile ilgili çalışmaları yayımlanan Ş. Uzluk 1924 yılında Almanya'ya giderek Berlin ve Münih gibi şehirlerde çeşitli araştırmalara ve derslere katılmıştır. Şehircilikle ilgili eğitim almıştır. Onun bu birikimi Selçuklu şehirlerinin mimari boyutunu incelediği eserlerinde açık bir şekilde görülmektedir. Ş. Uzluk, uzun yıllar Türkiye Anıtlar Derneği'nin Konya şubesi başkanlığında da bulunmuştur⁸⁹. Eşi Nimet Uzluk (ö. 2000) ile beraber, kardeşi F. N. Uzluk'un tıp, Mevlevîlik ve Selçuklu tarihi arşivinin korunması hususunda büyük çaba göstermişlerdir⁹⁰.

Ş. Uzluk'un Selçuklu tarihçiliğine yaptığı hizmetler Selçuklu mimarisi ve sanatının tanıtılması açısından önemlidir. Ş. Uzluk, Selçuklu sanatı ile ilgili ilk çalışmasını 1931 yılında *Selçukî ve Osmanlı Çinileri İşçiliği*⁹¹ adıyla yayımlamıştır. Selçuklular zamanı Konya şehrinin fizikî-mimarî özelliklerini incelediği *Konya'nın Selçukîler Zamanı Şehir Mimarisi*⁹² isimli çalışması ile mezkûr şehirde bulunan çok sayıda yapının envanterini çıkarmıştır. Mesela eserde Konya surları ve kapıları ile ilgili bilgileri bulmak mümkündür. Kendisinin de mimar olmasının etkisiyle Selçuklu dönemi mimarî Keluk bin Abdullah'ı⁹³ ve Selçuklu mimarisini incelemiştir. Selçukluların Konya Sarayı⁹⁴ Anadolu Selçukluları Dönemi Hastaneleri⁹⁵, Konya Abideleri⁹⁶ ve Mevlânâ'nın Türbesi⁹⁷ ile ilgili yaptığı çalışmalarda Selçuklular dönemiyle ilgili hem sanat tarihi açısından hem de siyasi tarih açısından mühim bilgiler vermiştir. Ş. Uzluk'un hazırladığı tarihi Konya kartpostalları, Selçuklular dönemine ait kale kapısı, kale, sur, saray, medrese, camii, türbe gibi çeşitli yapıların görsel malzeme halinde incelemesine imkân vermesi açısından kayda değerdir⁹⁸.

Ş. Uzluk'un Selçuklu tarihçiliğine bir diğer katkısı da yabancı araştırmacılar tarafından Selçuklularla ilgili yayımlanan eserleri tercüme etmesidir. Bunların en başında oryantalist Alman arkeolog Friedrich Sarre (ö. 1945)'nin *Konya Köşkü*⁹⁹ isimli çalışması gelmektedir. Bilindiği gibi F. Sarre, Anadolu'yu gezerek Selçuklulara ait birçok mimarî yapıyı görüp, bunlarla ilgili not ve fotoğraflar almıştır. Onun bu gezilerinin birer ürünü olan *Selçuklu El Sanatları ve Konya Selçuklu Mimari Eserleri* çalışmaları da Ş. Uzluk tarafından tercüme edilmiş, fakat hâlâ yayımlanmamıştır. Karl Müller'in 1920

⁸¹ *Anadolu Selçukluları Devleti*..., s. XII.

⁸² Konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Abdullah Burgu, "Feridun Nâfiz Uzluk'un Selçuklu Tarihçiliğine Katkıları", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, S. 9, Konya, 2018, s. 72-93.

⁸³ Ahmet Güner Sayar, "Ünver, Ahmet Süheyl, *DİA*, C. 42, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2012, s. 350.

⁸⁴ Tıp ile ilgili olan bu son fasılda Sâmânîoğulları, Gazneliler ve Selçuklularla ilgili kısa bilgiler bulunmaktadır. Mesela Sultan Sencer (ö. 1157) zamanındaki bilge kişilerden bahisler vardır. Ayrıca Sultan Sencer'in Gurlular üzerine yaptığı bir sefer esnasında Herat'ta bulunan müellif, kendi tecrübelerini ve gözlemlerini esere yansıtmıştır. Güncel çevirisi ve ilgili bölüm için bk. Nizâmî Arûzî Semerkandî, *Çehâr Makâle*, (Çev. Esin Eren Soysal), Demavend Yayınları, İstanbul, 2016, s. 89-112.

⁸⁵ Süleymanîye Kütüphanesi'nde bulunan Konya hakkında Süheyl Ünver'e ait defterlerden hazırlanan bir seçme için bk. *Süheyl Ünver'in Konya Defterleri*, (Haz. Mine Esiner Özen-Gülün Mesara), Kubbealtı Neşriyat, İstanbul, 2013.

⁸⁶ Süheyl Ünver, *Selçuk Tababeti - XI-XIV üncü Asırlar (Büyük Selçuklu İmparatorluğu ve Orta Zamanda Anadolu Türk Devletleri Tababetine Dair)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1940.

⁸⁷ Ali Erken, "Tarihsel Bir Süreklilik Olarak 'Türklerde Tababet': Süheyl Ünver ve Tıp Tarihi Enstitüsü", *Darulfünun İlahiyat (Fuat Sezgin Özel Sayısı)*, S. 30, İstanbul, 2019, s. 158-160.

⁸⁸ *Milliyet Gazetesi*, 30 Eylül İstanbul 1984, s. 9.

⁸⁹ Şehabettin Uzluk'un hayatını ve çalışmalarını konu edinen bir yüksek lisans tezi hazırladığı bilinmektedir. Bu makalenin hazırladığı dönemde söz konusu teze maalesef ulaşamamıştır. Bk. Neslihan Çıpan, *Bir Erken Cumhuriyet Mimarı Şehabettin Uzluk: Yazıları Üzerinden Bir Değerlendirme*, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2018.

⁹⁰ Bu konuda detaylı bilgi için bk. Hatice Aksoy-Selma Dülgeroğlu, "Konya'nın Annesi: Nimetullah Uzluk (1914-2000)", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, S. 9, Konya, 2018, s. 1-14.

⁹¹ *Selçukî ve Osmanlı Çinileri İşçiliği*, İstanbul, 1931.

⁹² *Konya'nın Selçukîler Zamanı Şehir Mimarisi*, Konya, 1935.

⁹³ *Keluk bin Abdullah*, Konya, 1935.

⁹⁴ *Selçukîlerin Konya Sarayı*, Konya, 1936.

⁹⁵ *Anadolu Selçukî Hastaneleri*, Konya, 1936.

⁹⁶ *Konya Abideleri*, Konya, 1939.

⁹⁷ *Mevlânânın Türbesi*, Konya, 1946.

⁹⁸ Bu kartpostallarla ilgili detaylı bilgi için bk. Emine Karpuz-Hülya Karaoğlu, "Mimar Şehabeddin Uzluk'un Tarihi Konya Kartpostalları Üzerine Bir Grafik Çözümleme Denemesi", *Uzluk Ailesi Armağanı*, (Haz. Haşim Karpuz-Ahmet Çaycı-Serdar Ceylan), Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya, 2017, s. 249-282.

⁹⁹ F. Sarre, *Konya Köşkü*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989.

yılında Berlin’de yayımlanan *Die Karawanserei im Vorderen Orient* isimli çalışması da Ş. Uzluk tarafından Türkçe’ye kazandırılmıştır¹⁰⁰.

Ş. Uzluk’un makale şeklinde hazırladığı diğer çalışmalarını da Selçuklu tarihçiliği için çok önemli bilgileri ihtiva etmektedir. 1943 yılında “Birinci Gıyasettin Keyhüsrev Oğlu Mimar Sadettin”¹⁰¹ isimli yazısında Selçuklu emiri Sâdeddin Köpek (ö. 1239) hakkında geniş malumat vermektedir. Yine 1948 yılında yayımladığı “Konya’da Çifte Şerefeli Üçüncü Minare”¹⁰² isimli makalesinde Konya’da Selçuklulara ait ilk eserlerden biri olan Hoca Hasan Mescidi hakkında mimarî bilgileri paylaşmıştır. Vezir Sâhib Ata Fahreddin Ali (ö. 1288)’nin yaptırdığı İnce Minareli Medrese’nin minaresini konu edinen “Konya’da Çift Şerefeli Üçüncü Minare”¹⁰³ isimli bir makale yazmıştır. Yine meşhur Beyhekim Mescidi ile ilgili bir çalışması mevcuttur¹⁰⁴. Yine aynı vezirin vakıflarından çeşmeleri incelediği ve çok orijinal bilgiler verdiği “Konya’da Sahip Ata’nın Çeşmeleri” isimli makaleyi hazırlamıştır¹⁰⁵.

Ş. Uzluk’un Selçuklu tarihine mühim bir katkısı da Türk Anıtlar Derneği’nin başkanlığını yapmış olmasıdır. 31 Mart 1946 yılında kurulan bu derneğin yönetim kurulu üyeleri arasında Şemseddin Günaltay (ö. 1961) ve R. O. Arık’ın da yer alması dikkat çeker. Ş. Uzluk 1952-1989 yılları arasında derneğin Konya şubesinin kurucu başkanlığını yapmıştır.¹⁰⁶ Türk Anıtlar Derneği, Konya’da bulunan Selçuklu kültür mirasının bakım ve onarımıyla ilgili çeşitli faaliyetlerde bulunmuştur. Bu derneğin Selçuklu kültür ve medeniyetinin sanat ve estetik yansıması olan camii, medrese ve türbe mimarisi alanında yaptığı restorasyon çalışmaları takdire şayandır. Dernek, sanat tarihçileri, arkeologlar ve mimarlar ile müşterek hareket ederek Selçuklu mimarisine ait eserlerin korunması adına önemli çalışmalarda bulunmuştur. Muhtelif zamanlarda Selçuklu mimarisi ile ilgili yapılan bakım ve onarım faaliyetlerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Selçuklu emiri Altun-aba (ö. 1238)’nin vakıflarından olan İplikçi Camii,
2. Konya’da Selçukluların yegâne miraslarından biri olan Alâeddin Camii,
3. Ünlü Selçuklu veziri Sâhib Ata Fahreddin Ali’nin vezirin unvanı ile bilinen ve bugün müze olarak kullanılan hangâhı (vezirin türbesi de burada bulunmaktadır) ve aynı komplekse dâhil olan hamamı,
4. Selçuklu devlet adamlarından Şemseddin Erdemşah (ö. ?)’ın 1120 yılında yaptırdığı Kale-i Cerp adıyla tanınan Erdemşah Mescidi,
5. Konya’da Kuzey Afrikalı ve Endülüslü Müslümanların yaşadığının delili olarak ifade edilen Mescidü’l-Mağâribe (Abdülmümin Mescidi)¹⁰⁷.

6. Selçuklu çinisinin eşsiz örneğini temsil eden mihrabıyla ünlü Beyhekim Mescidi,
7. Selçuklu şifahane geleneğinin bir parçası olan Sakahane Mescidi,
8. Selçuklu devlet adamlarından Zahiraddin Tercüman (ö. 1257’den sonra)’ın banisi olduğu Tercüman Mescidi,
9. Sâhib Ata Fahreddin Ali tarafından yapıldığı bilinen Tahir ile Zühre (Sâhib Ata) Mescidi,
10. XIII. yüzyılın sonlarına tarihlendirilen Sırçalı Mescid,
11. XIII. yüzyılın sonlarına tarihlendirilen Zenburi Mescidi,
12. Bulgur Tekke Mescidi,
13. Bugün geleneksel el sanatları ile ilgili atölye olarak kullanılan Ali Gav Medresesi,
14. Celâleddin Karatay (ö. 1254)’ın kardeşi olduğu iddia edilen emir Seyfeddin Karasungur Türbesi,
15. Şeyh Osman Rumî Türbesi,
16. Moğollara karşı yapılan Sultanhanı Savaşı’nda (1256) öldürülen¹⁰⁸ Kadı İzzeddin’e ait Türbe,
17. I. Alâeddin Keykubad (ö. 1237) ve oğlu II. Gıyâseddin Keyhüsrev (ö. 1246) devirlerinde vezirlik yapmış olan Tac’ül-Vezir (ö. 1238 ?) için yaptırılan türbe,
18. Hocacihan Türbesi,
19. Mevlevîlik tarihinde mühim bir yeri olan Âteşbâz-ı Veli (ö. 1285)’nin Türbesi,
20. Hoca Ahmet Fakih Türbesi,
21. İstanbul yolu üzerinde bulunan Dokuzun Hanı,
22. Sâdeddin Köpek (ö. 1238-39 ?) tarafından yaptırılan Zazadin Hanı,
23. Aksaray-Konya yolu üzerinde bulunan abidevî Sultan Hanı¹⁰⁹.

Sonuç

Türkiye’de Selçuklu tarihçiliğinin kökleri Osmanlı Devleti’nin son zamanlarına kadar inmektedir. Osmanlı aydınları tarih encümeni kurarak, tarih metodolojisi ve tenkit usullerine uygun ilmî bir tarihçiliğin başlamasını sağlamışlardır. İlmî dergi, telif ve neşirlerle faaliyet ağlarını genişletmişlerdir. Bu çalışmalarda ve resmî cemiyet halini alan encümende Selçuklu tarihine kısmen yer verilmiştir. Aynı dönemde Osmanlı tarihi uzmanları olmasına rağmen, M. H. Yinanç istisna, Selçuklu tarihi mütahassısı yetişmemiştir. Bu durum

¹⁰⁰ Karl Müller, “Yakın Doğu Kervansarayları”, (Çev. Ali O. Öztürk- Ş. Uzluk), Konya Kitabı, C. IV, Konya Ticaret Odası Yayınları, Konya, 2001, s. 123-166.

¹⁰¹ Ş. Uzluk, “Birinci Gıyasettin Keyhüsrev Oğlu Mimar Sadettin”, *Konya Halkevi Dergisi*, S. 57, Konya, 1943, s. 4-10.

¹⁰² Ş. Uzluk, “Konya’da Çifte Şerefeli Üçüncü Minare”, *Konya Halkevi Dergisi*, S. 112, Konya, 1948, s. 3-5.

¹⁰³ Ş. Uzluk, “Konya’da Çift Şerefeli Üçüncü Minare”, *Milli Mecmua*, XIII/147-2, İstanbul, 1952, s. 3-5.

¹⁰⁴ Ş. Uzluk, “Konya’da Beyhekim Camii Mihrabı”, *Milli Mecmua*, XIII/148-3, İstanbul, 1952, s. 9-11.

¹⁰⁵ Ş. Uzluk, “Konya’da Sahip Ata’nın Çeşmeleri”, *Milli Mecmua*, XIII/149-4, İstanbul, 1952, s. 11-12.

¹⁰⁶ Serdar Ceylan, “Kuruluşunun 70. Yılında Türkiye Anıtlar Derneği”, *Uzluk Ailesi Armağanı*, (Haz. Haşim Karpuz-Ahmet Çaycı-Serdar Ceylan), Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya, 2017, s. 67.

¹⁰⁷ Konya’da bulunan Mâlikî mezhebine mensup Mağribîler ve faaliyetleri için bk. Mikail Bayram, *Selçuklular Zamanında Konya’da Dinî ve Fikrî Hareketler*, Nüve Yayınları, Konya, 2008, s. 107-109.

¹⁰⁸ Kerîmüddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsameretü’l-Ahbâr*, (Çev. Mürsel Öztürk), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2000, s. 32; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2013, s. 498; Nejat Kaymaz, *Pervâne Mu’înüd-dîn Süleyman*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, 1970, s. 63.

¹⁰⁹ Bu listenin de yer aldığı, konuyla ilgili titiz ve detaylı bir araştırma için bk. Haşim Karpuz-Mustafa Çetinaslan, “Türkiye Anıtlar Derneği’nin Konya’da Onarımını Yaptırdığı Veya Onarımına Katkıda Bulunduğu Yapılar”, *Uzluk Ailesi Armağanı*, (Haz. Haşim Karpuz-Ahmet Çaycı-Serdar Ceylan), Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya, 2017, s. 93-128.

1940'lara kadar devam etmiştir. Aradaki kayıp halka, M. H. Yinanç, R. O. Arık ve H. Z. Ülken gibi Anadolu bilim adamları tarafından tamamlanmıştır. Dolayısıyla Selçuklu tarihçiliği, Anadolu bilim adamlarının faaliyetleri ve akademik Selçuklu tarihçiliği şeklinde iki aşamada gerçekleşmiştir. İkinci aşama, günümüze de intikal eden bilimsel çalışmaların ışığında alanın otoritesi O. Turan, İ. Kafesoğlu ve M. A. Köymen gibi bilim adamları tarafından temellendirilmiştir.

Anadoluculuk ve tarih ilişkisini incelerken önemli bir husus ön plana çıkmaktadır. Fikrî boyutta bu hareketi savunan bilim ve düşünce adamları müstakil olarak Selçuklu tarihi üzerinde durmamışlardır. Özellikle tarihçi olmayan Anadolu bilim adamları ve düşünürler kendi ideolojilerini temellendirmek için Selçuklu tarihinden referanslar vermişlerdir. Bu da, erken bir dönemde Selçuklu tarihi ve tarihçiliğinin ilmî bir mecraya taşınmasına katkı sağlamıştır. Ayrıca Anadoluocular, Selçuklu tarihinin siyasi ve kronolojik boyutu ile de ilgilenmemişlerdir. Kültür, toplum, coğrafya ve gelenek ekseninde çalışmalar yapmışlardır. Fakat M. H. Yinanç gibi esas uzmanlığı Selçuklu tarihi olan bilim adamları, Anadolu tarihi ve milli tarih tezi açısından Selçukluların siyasi tarihi üzerine yoğunlaşmışlardır. Böylece Selçuklu tarihinin ana ve problemleri ilmî mecralara konu olmuştur. R. O. Arık gibi arkeoloji-sanat tarihi üzerinde çalışanlar ise, coğrafya üzerinde Selçukluların bıraktığı maddî mirastan hareketle Selçuklu-Anadolu sentezini bilimsel verilerle ispat etmeyi amaçlamışlardır.

Bugün Selçuklu tarihçiliğinde izlerine artık rastlanmayan Anadolu hareketi, müstakil bir Selçuklu tarihçiliğinin olmadığı dönemde ve yeni bir ideolojinin temellerinin atıldığı süreçte tarih-düşünce ilişkisine özgün bir örnek oluşturmuştur. Ayrıca millet, coğrafya, vatan gibi kutsal terimler, Selçuklu tarihinden mülhem bir şekilde yorumlanarak, Anadolu düşünce ile yeniden kavramsallaştırılmıştır. Fakat buna rağmen, Anadolu hareketi ve Selçuklu tarihi bağlamında bir paradigmaya dikkat çekmek gerekmektedir: Anadolu hareketinin tarih tezi ile ilgili çalışmalar olmakla birlikte, bu hareketin Selçuklu tarihçiliğine etkisi ile ilgili ciddi tetkikler ve eleştiriler yapılmamıştır. Anadoluocuların 1071 yılını esas alan tarih tezinin tenkiti, Türk tarihinin bütünlüğü açısından mühim bir meseleye işaret etmektedir. Bununla ilgili yapılacak incelemeler ve tenkit mahiyetindeki yorumlar, Anadolu hareketinin tarih tasavvuruna farklı bir bakış sunacaktır.

KAYNAKÇA

- Aksarayî, Kerimüddin Mahmud; *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, (Çev. Mürsel Öztürk), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2000.
- Aksoy, Hatice-Selma Dülgeroğlu; "Konya'nın Annesi: Nimetullah Uzluk (1914-2000)", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, S. 9, Konya, 2018, s. 1-14.
- Alican, Mustafa; "Anadoluculuk: Selçuklu'dan El Alan Bir Fikir Hareketi", *Derin Tarih Dergisi*, S. 105, Ketebe Yayınları, İstanbul, 2020, s. 18-20.
- Alver, Köksal; "Anadoluculuk ve Hilmi Ziya Ülken", *AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 3/1, Haziran 2001, s. 133-138.
- _____ ; "Anadoluculuk ve Nurettin Topçu", *Hece Dergisi Nurettin Topçu Özel Sayısı*, S. 109, Hece Yayınları, Ankara, 2006, s. 258-265.
- Anadolu Mecmuası*, (Haz. Arslan Tekin-Ahmet Zeki İzgöer, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2011.
- Anadolu Selçuklularını Devleti Tarihi III*, (nşr. Feridun Nâfiz Uzluk), Uzluk Basımevi, Ankara, 1952.
- Arık, Remzi Oğuz; *Meseleler*, Hareket Yayınları, İstanbul, 1974.
- _____, *Coğrafyadan Vatana*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990.
- Arık, Rüçhan; "Türk Kültürüne Yönelik Arkeolojik Araştırmalar ve Kubadabad Kız Kalesi Kazısı", *Remzi Oğuz Arık Armağanı*, (Haz. H. Rıdvan Çongur), Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, 1987, s. 71-98.
- Babinger, Franz; "Küçük Asya'da İslamiyet Der İslâm in Klein Asien", (Sad. Mehmet Kanar), *Doğu Esintileri Dergisi*, C. III, 2015, s. 19-55.
- Bakırcıoğlu, Ziya; *Remzi Oğuz Arık'ın Fikir Dünyası*, Dergah Yayınları, İstanbul, 2000.
- Başar, Fahmeddin; "Ord. Prof. Dr. Mükrimin Halil Yinanç ve Selçuklu Tarihine Dair Çalışmaları", *Uluslararası Selçuklular Döneminde Maraş Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, C. II, (Ed. İlyas Gökhan v.d.), Kahramanmaraş Belediyesi Yayınları, Kahramanmaraş, 2017, s. 196-208.
- Bayram, Mikail; *Selçuklular Zamanında Konya'da Dinî ve Fikrî Hareketler*, NKM Yayınları, Konya, 2008.
- Berkes, Niyazi; *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, (Haz. Ahmet Kuyaş), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010.
- Bora, Taml; *Türk Sağının Üç Hâli (Milliyetçilik, Muhafazakârlık, İslâmcılık)*, Birikim Yayınları, İstanbul, 2014.
- Burgu, Abdullah; "Feridun Nâfiz Uzluk'un Selçuklu Tarihçiliğine Katkıları", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, S. 9, Konya, 2018, s. 72-93.
- Ceylan, Serdar; "Kuruluşunun 70. Yılında Türkiye Anıtlar Derneği", *Uzluk Ailesi Armağanı*, (Haz. Haşim Karpuz-Ahmet Çaycı-Serdar Ceylan), Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya, 2017, s. 59-71.
- Copeaux, Etienne; *Türk Tarih Tezinden Türk-İslâm Sentezine*, (Çev. Ali Berktaş), İletişim Yayınları, İstanbul, 1998.
- Çınar, Metin; *Anadoluculuk Hareketinin Gelişimi ve Anadolucular İle Cumhuriyet Halk Partisi Arasındaki İlişkiler (1943-1950)* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2007.
- Emre, Akif; "Nurettin Topçu'da Öteki Dünyalar", *Hece Dergisi Nurettin Topçu Özel Sayısı*, S. 109, Hece Yayınları, Ankara, 2006, s. 42-47.
- Erdem, İlhan; "Cumhuriyet Dönemi Türkiye'de Selçuklu Tarihi Araştırmaları", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye'de Tarihçilik ve Tarih Yayıncılığı Sempozyumu Bildiriler*, Ankara, 2011, s. 301-309.
- Erken, Ali; "Tarihsel Bir Süreklilik Olarak 'Türklerde Tababet': Süheyl Ünver ve Tıp Tarihi Enstitüsü", *Darulfunun İlahiyat (Fuat Sezgin Özel Sayısı)*, S. 30, İstanbul, 2019, s. 158-160.
- Gökdağ, Fatih; "Teklifsiz Mahfillerden Biri: Ankara Ülke Kitabevi", *Düşünen Şehir*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yayınları, S. 12, Kayseri, 2020, s. 112-119.
- Hanioğlu, M. Şükrü; "Batılılaşma, Giriş", *DİA*, C. 5, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1992, s. 148-152.
- _____, "Türkçülük", *DİA*, C. 41, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2012, s. 551-554.
- Kafadar, Cemal; *Kendine Ait Bir Roma, Diyar-ı Rum'da Kültürel Coğrafya ve Kimlik Üzerine*, Metis Yayınları, İstanbul, 2017.
- Kafesoğlu, İbrahim; "Türkiye'de Selçuklu Tarihçiliği", *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Cumhuriyet'in 50. Yılına Armağan*, İstanbul, 1972, s. 84-89.
- Kaplan, Mehmet; "Remzi Oğuz Arık ve Milliyetçilik Anlayışı", *Remzi Oğuz Arık Armağanı*, (Haz. H. Rıdvan Çongur), Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, 1987, s. 233-238.
- Kara, İsmail; "Bir Siyasi İhya Hareketi: Topçu'da Siyaset ve Devlet Telakkisi", *Hece Dergisi Nurettin Topçu Özel Sayısı*, S. 109, Hece Yayınları, Ankara, 2006, s. 244-254.

- Karpat, Kemal; *İslâm'ın Siyasallaşması, Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Kimlik, Devlet, İnanç ve Cemaatin Yeniden Yapılandırılması*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2017.
- Karpuz, Emine-Hülya Karaoğlu; "Mimar Şehabeddin Uzluk'un Tarihi Konya Kartpostalları Üzerine Bir Grafik Çözümleme Denemesi", *Uzluk Ailesi Armağanı*, (Haz. Haşim Karpuz-Ahmet Çaycı-Serdar Ceylan), Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya, 2017, s. 249-282.
- Karpuz, Haşim-Mustafa Çetinaslan; "Türkiye Anıtlar Derneği'nin Konya'da Onarımını Yaptırdığı Veya Onarımına Katkıda Bulunduğu Yapılar", *Uzluk Ailesi Armağanı*, (Haz. Haşim Karpuz-Ahmet Çaycı-Serdar Ceylan), Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya, 2017, s. 93-128.
- Kayıp Ülkenin İzinde (Anadolucu Mütefekkirlere Dünyası), (Haz. Mustafa Alican-Bahattin Çatma), Ketebe Yayınları, İstanbul, 2020.
- Kaymaz, Nejat; *Pervâne Mu'înüd-dîn Süleyman*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, 1970.
- Kazancıgil, Aykut; "Prof. Dr. Feridun Nâfiz Uzluk (1902-1974) Hayatı-Çalışmaları", *X. Milli Mevlâna Kongresi Tebliğler*, C. II, Konya, 2003, s. 65-89.
- _____ ; "Sunuş", *Hilmi Ziya Ülken Kitabı (Bibliyografya)*, (Haz. Ayhan Vergili), Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2013, s. 11-16.
- Köprülü, Fuad; "Yunus Emre", *Türk Yurdu*, C. V, 1329-1913, s. 667-678.
- _____ ; "Ahmed Yesevî Çağatay ve Osmanlı Edebiyatları Üzerine Tesiri", *Bilgi Mecmuası*, C. I, 1330-1914, s. 611-645.
- _____ ; "Selçukiler Devrinde Anadolu'da Türk Medeniyeti", *Milli Tetebbular Mecmuası*, C. II, 1331-1916, s. 293-332.
- _____ ; *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1918.
- _____ ; "Anadolu'da İslâmiyet", *Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, C. II, İstanbul, 1922.
- _____ ; "Selçukiler Devrindeki Anadolu Şairleri: Hoca Dehhani", *Hayat Mecmuası*, C. I, 1927, s. 4-5.
- _____ ; "Saz Şairlerimize Ait Notlar: Kayıkçı Kul Mustafa, XI. Asır Halk Şairlerinden", *Hayat Mecmuası*, C. II, 1927, s. 222-223.
- _____ ; *Anadolu'da İslâmiyet*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1996.
- Lewis, Bernard; *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, (Çev. Boğaç Babür Turna), Arkadaş Yayınları, Ankara, 2009.
- Milliyet Gazetesi*, 30 Eylül 1984, s. 9.
- Oba, Ali Engin; *Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu*, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2020.
- Ocak, Ahmet Yaşar; "Türkiye Selçukluları Tarihçileri Ölüyor mu? Veya Müşterek Bir Türkiye Selçukluları Tarihi ve Medeniyeti Yazma Zorunluluğu", *Polemik*, S. 13, İstanbul, 1994, s. 8-10.
- _____ , "Anadolu'da İslâmiyet, Fuat Köprülü ve Sonrası", *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, S. 8, Ankara, 2008, s. 10-18.
- Öğün, Süleyman Seyfi; *Türkiye'de Cemaatçi Milliyetçilik ve Nurettin Topçu*, Dergah Yayınları, İstanbul, 1992.
- Özalp, Ömer Hakan; *Tarihe Adanmış Bir Ömür Ord. Prof. Mükrimin Halil Yinanç*, Elmühay Vakfı Yayınları, İstanbul, 2012.
- Özcan, Azmi; "Osmanlıcılık", *DİA*, C. 33, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2007, s. 485-587.
- Sayar, Ahmet Güner; "Ünver, Ahmet Süheyl", *DİA*, C. 42, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2012, s. 350-352.
- Semerkandî, Nizâmî Arüzî; *Çehâr Makâle*, (Çev. Esin Eren Soysal), Demavend Yayınları, İstanbul, 2016.
- Solmaz, Sefer; "Dünden Bugüne Türkiye'de Selçuklu Tarihçiliğinin Aşamaları ve Değişimler", *Türk Yurdu*, S. 347, Ankara, 2016, s. 55-65.
- Süheyl Ünver'in Konya Defterleri*, (Haz. Mine Esiner Özen-Gülün Mesara), Kubbealtı Neşriyat, İstanbul, 2013.
- Tarih-i Âl-i Selçuk (Anonim Selçuknâme)*, (Çev. Halil İbrahim Gök-Fahrettin Coşkuner), Atıf Yayınları, Ankara, 2014.
- Topçu, Nurettin; *Milliyetçiliğimizin Esasları*, Hareket Yayınları, İstanbul, 1978.
- Turan, Osman; *Türkler Anadolu'da*, Hareket Yayınları, İstanbul, 1973.
- _____ ; *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2013.
- Uçman, Abdullah; "Anadolu Mecmuası", *DİA*, C. 3, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1991, s. 144-145.
- Uzluk, Şehabettin; "Konya'da Yeşil Kubbe I", *Anadolu Mecmuası*, S. 2, İstanbul, 1924, s. 69-72.
- _____ ; "Konya'da Yeşil Kubbe II", *Anadolu Mecmuası*, S. 3, İstanbul, 1924, s. 104-109.
- _____ ; *Selçukî ve Osmanlı Çinileri İşçiliği*, İstanbul, 1931.
- _____ ; *Konya'nın Selçukîler Zamanı Şehir Mimarisi*, Konya, 1935.
- Ülken, Hilmi Ziya; *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2017.
- _____ ; "Anadolu Örfü ve Destanlar" *Anadolu Mecmuası*, S. 1-2, İstanbul, 1923.
- _____ ; "Ord. Profesör Mükrimin Halil Yinanç", *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, IX/227, Ankara, 1962, s. 227-229.

_____ ; “Mükrimin Halil Yinanç”, *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*, C. IV, (Haz. Ali Çetinkaya, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1968, s. 1715-1716.

_____ ; “Mükrimin Halil’in Şahsiyeti”, *Öncü*, S. 475, Ocak 1962, s. 2.

_____ ; *Türk Tefekkürü Tarihi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2004.

_____ ; *Anadolu Kültürü Üzerine Makaleler*, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2017.

Ünver, A. Süheyl; *Selçuk Tabâbeti - XI-XIV üncü Asırlar (Büyük Selçuklu İmparatorluğu ve Orta Zamanda Anadolu Türk Devletleri Tababetine Dair)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1940.

Ürekli, Bayram; “Zeki Velidi Togan’ın Feridun Nâfiz Uzluk’a Gönderdiği Mektuplar”, *Uzluk Ailesi Armağanı*, (Haz. Haşim Karpuz-Ahmet Çaycı-Serdar Ceylan), Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya, 2017, s. 141-153.

Yinanç, Mükrimin Halil; “Milli Tarihimizin İsmi”, *Anadolu Mecmuası*, S. 1, İstanbul, 1924.

Yüce, Nuri; “Akçura, Yusuf”, *DİA*, C. 2, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1989, s. 228-229.